

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної торгівлі і маркетингу**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 051 «Економіка»**

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: «Особливості безготівкових розрахунків на світових ринках»

Здобувачки Герасименко Юлії Ігорівни

Науковий керівник: доцент кафедри міжнародної торгівлі та маркетингу,
кандидат економічних наук, Олефіренко Вікторія Володимирівна.

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувачка кафедри: д.е.н., професорка Циганкова Т.М

(підпис)

Київ 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет Міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної торгівлі і маркетингу**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ**

**«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
05 Соціальні та поведінкові науки
051 «Економіка»**

ПОГОДЖЕНО

Керівниця проєктної групи (гарант)
освітньо-професійної програми
«Міжнародна економіка»

(підпис) Столярчук Я.М.

«__» _____ 2024 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри міжнародної
торгівлі і маркетингу

(підпис) Циганкова Т.М.

«__» _____ 2024 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Здобувачці вищої освіти Герасименко Юлії Ігорівні

заочної форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему: «Особливості безготівкових розрахунків на світових ринках»

**Тему затверджено наказом ректора Університету від «6 квітня »2023р.
№560-ст**

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах:
законодавчі та нормативно-правові акти, які регулюють процес здійснення
безготівкових розрахунків; монографічні дослідження і наукові публікації
вітчизняних та зарубіжних науковців і фахівців з проблематики теми
дослідження; аналітичні довідки НБУ, Інтернет-ресурси.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні основи здійснення безготівкових розрахунків у світі
Розділ 2	Світовий досвід здійснення безготівкових розрахунків

Об'єкт дослідження:	відносини, що виникають в процесі здійснення безготівкових розрахунків
Предмет дослідження:	сукупність теоретичних і практичних аспектів особливостей безготівкових розрахунків на світових ринках
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	розвиток теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення процесу здійснення безготівкових розрахунків на світових ринках

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1

Охарактеризувати економічну сутність безготівкових розрахунків; розглянути класифікацію, форми та принципи безготівкових розрахунків; проаналізувати переваги та недоліки здійснення безготівкових розрахунків.

У розділі 2

Розглянути зарубіжну практику здійснення безготівкових розрахунків; виділити особливості здійснення безготівкових розрахунків в Україні; визначити перспективні напрями розвитку безготівкових розрахунків в світі.

**Завдання підготувала
Наукова керівниця:**

_____ В.В. Олефіренко _____
(дата) (підпис)

Завдання одержала здобувачка:

_____ Ю.І. Герасименко _____
(дата) (підпис)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 60 сторінок, 17 рисунків, список використаних джерел з 47 найменувань, 4 додатки.

Особливості безготівкових розрахунків на світових ринках

Об'єктом дослідження виступають відносини, що виникають в процесі здійснення безготівкових розрахунків.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних аспектів особливостей безготівкових розрахунків на світових ринках.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи полягає в розвитку теоретичних положень і розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення процесу здійснення безготівкових розрахунків на світових ринках.

Завданнями роботи є:

- характеристика економічної сутності безготівкових розрахунків;
- огляд класифікації, форм та принципів безготівкових розрахунків;
- аналіз переваги та недоліки здійснення безготівкових розрахунків;
- узагальнення зарубіжної практики здійснення безготівкових розрахунків;
- виділення особливостей здійснення безготівкових розрахунків в Україні;
- визначення перспективних напрямів розвитку безготівкових розрахунків в світі.

Практичне значення отриманих результатів полягає у визначенні науково-обґрунтованих особливостей здійснення безготівкових розрахунків в Україні та перспективи їх розвитку в світі. Результати дослідження можна використовувати у навчальному процесі при викладанні дисциплін відповідного спрямування.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2024 р.

Рік захисту роботи 2024 р.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, готівкові та безготівкові операції, платіжні послуги, розрахункові документи, банкінг, платіжні системи.

В і д г у к
на кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувачки факультету Міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»
Форма навчання заочна

Герасименко Ю.І.

На тему «Особливості безготівкових розрахунків на світових ринках»

1. Актуальність теми: Наразі цифрова трансформація бізнесу в світі призводить до застосування ефективних та безпечних міжнародних безготівкових розрахунків. Кваліфікаційна бакалаврська робота є змістовним і комплексним науковим дослідженням, яке присвячено актуальній темі.
2. Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи: Студентка дослідила економічну сутність безготівкових розрахунків, розглянула форми та принципи безготівкових розрахунків. Також в роботі Герасименко Ю.І. виокремила переваги та недоліки здійснення безготівкових розрахунків.
3. Наявність самостійних розробок автора: У роботі студентка проаналізувала особливості здійснення безготівкових розрахунків в Україні, виявила перспективні напрями розвитку безготівкових розрахунків в світі.
4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій. Результати дослідження мають теоретичну значущість, котра полягає в розширенні наукових знань щодо розуміння сутності та особливостей безготівкових розрахунків на світових ринках.
5. Наявність недоліків: в роботі є незначні недоліки редакційного характеру, що суттєво не впливають на якість дослідження.
6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: робота допущена до захисту перед ЕК та заслуговує позитивної оцінки.

Науковий керівник

к.е.н., доцент, доцент
кафедри міжнародної
торгівлі і маркетингу

Олефіренко В.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У СВІТІ.....	6
1.1 Економічна сутність безготівкових розрахунків.....	6
1.2 Класифікація, форми та принципи безготівкових розрахунків.....	12
1.3 Переваги та недоліки здійснення безготівкових розрахунків.....	20
РОЗДІЛ 2. СВІТОВИЙ ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ.....	26
2.1 Зарубіжна практика здійснення безготівкових розрахунків.....	32
2.2 Особливості здійснення безготівкових розрахунків в Україні.....	42
2.3 Перспективи розвитку безготівкових розрахунків в світі.....	
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі безготівкові розрахунки стають все більш популярним та важливим елементом фінансової системи. За останні десятиліття цей вид платежів стрімко набирає обертів, відображаючи технологічний прогрес та зміни у способах ведення бізнесу та взаємодії споживачів.

Здійснення безготівкових розрахунків має значний вплив на економічний, соціальний та технологічний аспект фінансової системи у всьому світі. Від торгівлі до фінансових послуг, від міжнародних переказів до щоденних покупок, безготівкові розрахунки перетинають всі сфери життя, забезпечуючи швидку, зручну та безпечну альтернативу готівці.

В епоху цифрових технологій безготівкові розрахунки стають не лише популярними, але й необхідними. Вони є одним із основних факторів прискорення та полегшення обігу грошей у світі. Зростання міжнародної торгівлі та глобалізації економіки створює потребу у швидких, ефективних та безпечних міжнародних платежах, що стимулює розвиток міжнародних безготівкових платіжних систем.

Дослідження та розуміння сучасних тенденцій у здійсненні безготівкових розрахунків має велике значення для бізнесу, економіки та суспільства в цілому. Отже, тема кваліфікаційної бакалаврської роботи є актуальною.

Питаннями здійснення безготівкових розрахунків займалися та займаються видатні вітчизняні та зарубіжні науковці, такі як: М. Бедринець, О. Василенко, О. Вовчак, А. Даймен, Л. Довгань, О. Колодізєв, Г. Лебедик, Т. Лісничка, А. Мартищук, А. Поддєрьогін, І. Садовська, І. Чкан, А. Шторм та інші.

Отже, віддаючи належне теоретичній та практичній цінності попередніх наукових здобутків щодо безготівкових розрахунків, існує доволі багато невирішених питань.

Метою роботи є розвиток теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення процесу здійснення безготівкових розрахунків на світових ринках.

Досягнення поставленої мети вимагає виконання наступних *завдань*:

- охарактеризувати економічну сутність безготівкових розрахунків;
- розглянути класифікацію, форми та принципи безготівкових розрахунків;
- проаналізувати переваги та недоліки здійснення безготівкових розрахунків;
- розглянути зарубіжну практику здійснення безготівкових розрахунків;
- виділити особливості здійснення безготівкових розрахунків в Україні;
- визначити перспективні напрями розвитку безготівкових розрахунків в світі.

Об'єктом дослідження є система відносин, що виникає в процесі здійснення безготівкових розрахунків.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних аспектів особливостей безготівкових розрахунків на світових ринках.

Задля вирішення визначених завдань дослідження були використані наступні *методи*: теоретичного аналізу і синтезу – для аналізу положень, викладених у наукових джерелах стосовно трактування поняття «безготівкові розрахунки»; системний – для уточнення сутнісних ознак безготівкових розрахунків; систематизації – для характеристики та класифікації різноманітності безготівкових розрахунків; порівняння – для виявлення переваг та недоліків у здійсненні розрахунків; а також логічний, прогностичний, узагальнення – для визначення напрямів розвитку безготівкових розрахунків в світі.

Теоретична значущість отриманих результатів полягає в розширенні наукового розуміння сутності та особливостей безготівкових розрахунків як в Україні, так і в світі. Отримані результати дозволяють уточнити та систематизувати знання про роль безготівкових розрахунків у сучасній економіці, їх вплив на фінансову систему та соціально-економічний розвиток країни. В роботі автором запропоновано власне визначення дефініції «безготівкові розрахунки», виділено найбільш розгалужений перелік принципів організації безготівкових розрахунків, здійснені відповідні узагальнення результатів роботи.

Практична значущість отриманих результатів. Кваліфікаційна робота

містить науково-обґрунтовані особливості здійснення безготівкових розрахунків в Україні та перспективи їх розвитку в світі.

Результати дослідження можна використовувати у навчальному процесі при викладанні дисциплін відповідного спрямування.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти, які регулюють процес здійснення безготівкових розрахунків; монографічні дослідження і наукові публікації вітчизняних та зарубіжних науковців і фахівців з проблематики теми дослідження; аналітичні довідки НБУ, Інтернет-ресурси.

Структура і обсяг роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, який становить 47 найменувань. Робота містить 17 рисунків, 4 додатки. Загальний обсяг роботи становить 60 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У СВІТІ

1.1 Економічна сутність безготівкових розрахунків

Життєвоважливим каркасом, що підтримує економічну активність та фінансову стабільність, є платіжна система. Її важливість полягає в забезпеченні швидких та безпечних грошових транзакцій між різними учасниками економіки, такими як підприємства, споживачі та урядові установи.

Ефективна платіжна система сприяє розвитку бізнесу, стимулює інвестиції та економічний зріст, сприяє зменшенню ризиків виникнення фінансових проблем та підвищує довіру учасників економіки до фінансових інститутів. Вона є ключовим фактором в економічній стабільності та сприяє зручності та ефективності операцій.

Взаємодоповнюючими елементами платіжної системи, як зауважив А. Тохманський, є готівкові та безготівкові операції. Готівкові операції існують з моменту винаходу готівки і є набагато старшим способом здійснення платежів, ніж безготівкові операції, які з'явилися лише з появою банків та банківських рахунків [1, с.29].

Безготівкові розрахунки стали необхідною складовою сучасної економічної системи, що забезпечує швидкий та ефективний обмін коштами без наявності готівки. Економічна сутність цих розрахунків відображає переваги такого механізму для бізнесу, споживачів та економіки в цілому. Вона відображає вплив безготівкових операцій на збільшення ліквідності, зручності та швидкості фінансових транзакцій, а також на зниження ризику виникнення фальшивих грошей та злочинності [1, с.30].

Безготівкові розрахунки вивчаються з багатьох точок зору, також існує законодавче закріплення їх сутності, що породжує різні підходи та теоретичні концепції.

У Законі України (ЗУ) «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 № 1591-IX дано визначення безготівкових розрахунків, що представляють собою «перерахування коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів, а також перерахування надавачами платіжних послуг коштів, внесених платниками готівкою, на рахунки отримувачів» [2].

В статті 6 «Інструкції про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг» від 29.07.2022 № 163, продубльовано визначення поняття «безготівкові розрахунки» із ЗУ «Про платіжні послуги»: «перерахування коштів із рахунків платників на рахунки отримувачів, а також перерахування надавачами платіжних послуг коштів, унесених платниками готівкою, на рахунки отримувачів» [3].

Згідно з дефініцією, що надається Національним банком України (НБУ), безготівкові розрахунки визначені як швидкий, зручний та безпечний спосіб оплатити товари та послуги [4].

Цивільним кодексом України (ЦКУ) безготівкові розрахунки визначені як такі, що проводяться через банки, інші фінансові установи, в яких відкриті відповідні рахунки, якщо інше не впливає із закону та не обумовлене видом безготівкових розрахунків [5].

Враховуючи визначення НБУ та ЦКУ, можна констатувати що, НБУ наголошує на перевагах оплати товарів та послуг, а ЦКУ описує посередників розрахунків.

Економісти, фінансисти, соціологи, технологи та інші науковці досліджують безготівкові розрахунки в різних аспектах, такий багатогранний підхід дозволяє краще розуміти різні аспекти безготівкових розрахунків та їх вплив на сучасне суспільство та економіку.

Так, вчені Г.Табачук, О.Сарахман та Т.Бречко визначають, що та частина платіжного обороту, яка проводиться на рахунках у банках, а не готівкою, називається безготівковим платіжним оборотом. Науковці зазначають, що платник і одержувач коштів використовують поточні рахунки, а операція може бути проведена як в одному банку, так і між різними установами [6, с.99].

Л. Довгань та О.Дуксенко під безготівковими розрахунками розуміють грошові розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках банків і полягають у списанні грошових коштів з рахунка платника та переказуванні їх на рахунок одержувача коштів [7, с. 96].

А. Тохманський визначив безготівкові операції частиною платіжної системи, яка охоплює лише повністю безготівкові розрахунки, при яких готівка не використовується на жодному етапі розрахункового циклу [1, с.30].

Безготівкові розрахунки, з точки зору А. Даймен, це будь-які види грошових операцій, які здійснюються без обміну фізичної готівки, а кредитними та дебетовими картками, банківськими переказами, криптовалютою тощо [8].

О. Вовчак, Н. Рушишин та Т. Андрейків визначають безготівкові розрахунки як розрахунки, що проводяться без участі готівки, тобто в сфері безготівкового грошового обігу [9, с.121].

І. Садовською, Т. Божидарнік та К. Нагірською під безготівковими розрахунками розуміється перерахування грошових коштів з рахунку платника на рахунок отримувача. Фінансовим посередником у цих розрахунках виступає банк, який надає послуги своїм клієнтам-підприємствам, підприємцям і фізичним особам [10, с.266]. Також автори зауважили, що порядок безготівкових розрахунків суворо регламентований законодавством.

Отже, науковці переважно наголошують на тому, що безготівкові розрахунки представляють собою розрахунки без участі готівки, за допомогою посередника, яким виступає банківська установа.

Виходячи з цього, можна запропонувати власне визначення дефініції «безготівкові розрахунки». Так, це розрахунки, які відбуваються за допомогою різноманітних електронних систем оплати, без прямого використання готівки під час оплати товарів та послуг.

Отже, безготівкові розрахунки допомагають підвищити рівень ефективності та безпеки фінансових операцій, що має позитивний вплив на економіку та фінансову систему в цілому.

У статті 1088 ЦКУ, яка носить назву «Види безготівкових розрахунків»

зазначено, що при здійсненні безготівкових розрахунків допускаються розрахунки із застосуванням платіжних доручень, акредитивів, розрахункових чеків (чеків), розрахунки за інкасо, а також інші розрахунки, передбачені законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту [5].

У свою чергу, А. Даймен виділила 8 видів безготівкових розрахунків, що наведено на рис. 1.1.

Рисунок 1.1 – Види безготівкових розрахунків

Джерело: складено автором на основі [8]

Як свідчать дані рис. 1.1, автором виділено сім видів безготівкових розрахунків.

А. Шторм виділила основні види безготівкових розрахунків, які наразі використовуються у світі:

1. Кредитні та дебетові картки – один з методів безготівкової оплати у світі, який є швидким, безпечним і зручним.

2. Мобільні або цифрові гаманці – це фінансові програми, які працюють на мобільних пристроях, безпечно зберігають інформацію платіжної картки, щоб оплачувати товари в Інтернеті чи магазині, не носити з собою картку. Все, що

потрібно для ініціації транзакцій: смартфон/розумний годинник та Інтернет.

Приклади мобільних гаманців і платіжних програм: Apple Pay, Google Pay, Samsung Pay, PayPal, Венмо, CashApp, AliPay тощо.

3. Криптовалюта. Крипторинок нестабільний, часто коливається. Зараз цей спосіб оплати може бути не найкращим варіантом для малого та середнього бізнесу, однак якщо ринок стабілізується – цілком можливим.

4. Цифрова валюта Центрального банку (CBDC) – це цифрові токени, випущені центральним банком країни для представлення віртуальної форми валюти цієї країни. Ця цифрова валюта має таку саму вартість як фізичні гроші [8].

Основна мета CBDC – забезпечити конфіденційність, фінансову безпеку, доступність, можливість передачі та зручність для компаній і споживачів – особливо тих, які мають обмежений доступ до банків. Станом на червень 2023 CBDC використовувалась в 11 країнах і територіях: Нігерія, Ямайка, Гренада, Багамські острови, Домініка, Антигуа і Барбуда, Ангілья, Монсеррат, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадини, Сент-Кітс і Невіс [11].

Науковець В. Гумула виділив механізм створення безготівкових грошей:

а) перший клієнт переказує готівку на свій банківський рахунок, і таким чином створюється початковий депозит;

б) банк використовує частину первісного внеску (депозиту) для надання кредиту другому клієнту;

в) кредит зараховується на рахунок другого клієнта, що призводить до створення вторинного депозиту, а кредит не зникає з рахунку першого клієнта, який накопичив основний депозит, оскільки він не зняв депозит;

г) у результаті загальна сума грошей на обох рахунках, які веде банк, збільшується;

д) якщо другий клієнт перераховує отримані кошти на рахунки бенефіціарів, які зберігаються в інших банках, вони все ще залишаються в банківській системі, тому вони використовуються банками для надання подальших позик;

е) процес створення грошей, який почався з первинного депозиту, продовжується, оскільки наступні вторинні депозити також використовуються для

задоволення кредитних потреб наступних клієнтів, що відображається в бухгалтерських проводках на банківських рахунках;

д) загальна кількість безготівкових грошей у банківській системі зростає, хоча нова готівка не надходила в жоден із банків [1, с.36].

Механізм здійснення безготівкових розрахунків запропоновано групою вчених, таких як: Г. Лебедик, Н. Максютенко та В. Яценко (рис. 1.2).

Рисунок 1.2 – Механізм здійснення безготівкових розрахунків

Джерело: складено автором на основі [12, с.168]

З даних рис. 1.2 можна зробити висновок, що механізм безготівкових розрахунків включає систему, принципи, способи, форми та види безготівкових розрахунків та контроль за їх проведенням.

Ключовими елементами механізму є автентифікація учасників, безпека та

шифрування інформації, що передається, і забезпечення правильності та точності операцій. Технологічний прогрес у сфері фінансів приводить до постійного розвитку механізму, полегшуючи та забезпечуючи безпеку грошових транзакцій.

Отже, дослідження економічної сутності безготівкових розрахунків дозволяє краще розуміти їхню роль у фінансовій системі та виявляти способи покращення фінансових процесів в сучасному світі.

1.2 Класифікація, форми та принципи безготівкових розрахунків

Безготівкові розрахунки – система грошових розрахунків, які здійснюються без участі готівки, тобто перерахуванням банком певної суми з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів або заліком взаємних вимог.

Значення безготівкових розрахунків полягає в: прискоренні обігу грошових коштів; зменшенні потреби в готівці; зменшенні витрат на проведення касових операцій, збереженні грошей; сприянні акумуляції тимчасово вільних коштів юридичних та фізичних осіб на рахунках в банках [13].

Основу безготівкових розрахунків визначає їх класифікація. Так, О. Вовчак, Н. Руцишин та Т. Андрейків виділили три ознаки класифікації безготівкових розрахунків, що наведено на рис.1.3.

Рисунок 1.3 – Класифікація безготівкових розрахунків за О. Вовчак

Джерело: [9, с.124]

Охарактеризуємо розглянуті на рис. 1.3 класифікаційні ознаки детальніше. Так, безготівкові розрахунки можна поділити на дві основні категорії залежно від учасників: міжгосподарські розрахунки – це операції, які здійснюються між різними підприємствами або організаціями, включають оплату за товари, послуги, передачу коштів від одного підприємства до іншого тощо. У міжгосподарських розрахунках сторонами можуть бути підприємства будь-яких форм власності [9, с.124].

Міжбанківські розрахунки – це операції, які відбуваються між різними банками, включають обмін грошима, погашення позик, оплату чеків, виконання платіжних доручень між банками тощо. Міжбанківські розрахунки є важливою складовою фінансової системи країни.

Обидві форми безготівкових розрахунків відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування економіки, дозволяючи ефективно переміщувати фінансові ресурси між учасниками економічного процесу.

Безготівкові розрахунки можна розділити на дві основні групи в залежності від призначення платежу:

- розрахунки за товарними операціями – категорія включає оплату за придбані товари чи отримані послуги. Сюди входять оплати на користь постачальників, різноманітні платежі за послуги, оплати рахунків за комунальні послуги та інше;

- фінансові розрахунки – включає фінансові трансакції, такі як перекази між банками, оплати кредитів, виплати дивідендів, погашення кредитів, перекази коштів між різними банківськими рахунками тощо.

Безготівкові розрахунки поділяють за місцем проведення на дві категорії:

- внутрішні безготівкові розрахунки (внутрішні) – трансакції, які відбуваються всередині однієї країни або в межах одного фінансового простору. Наприклад, розрахунки між різними установами або особами всередині країни, платежі між різними банками в межах країни тощо;

- міждержавні безготівкові розрахунки (міжнародні) – категорія охоплює трансакції між різними країнами: міжнародні перекази коштів, торгівельні операції

між компаніями різних країн, платежі за міжнародні послуги та інші фінансові операції, що відбуваються за межами однієї країни [9, с.124].

Вчені О. Колодізев та В. Колесніченко запропонували класифікацію безготівкових розрахунків наведену на рис.1.4.

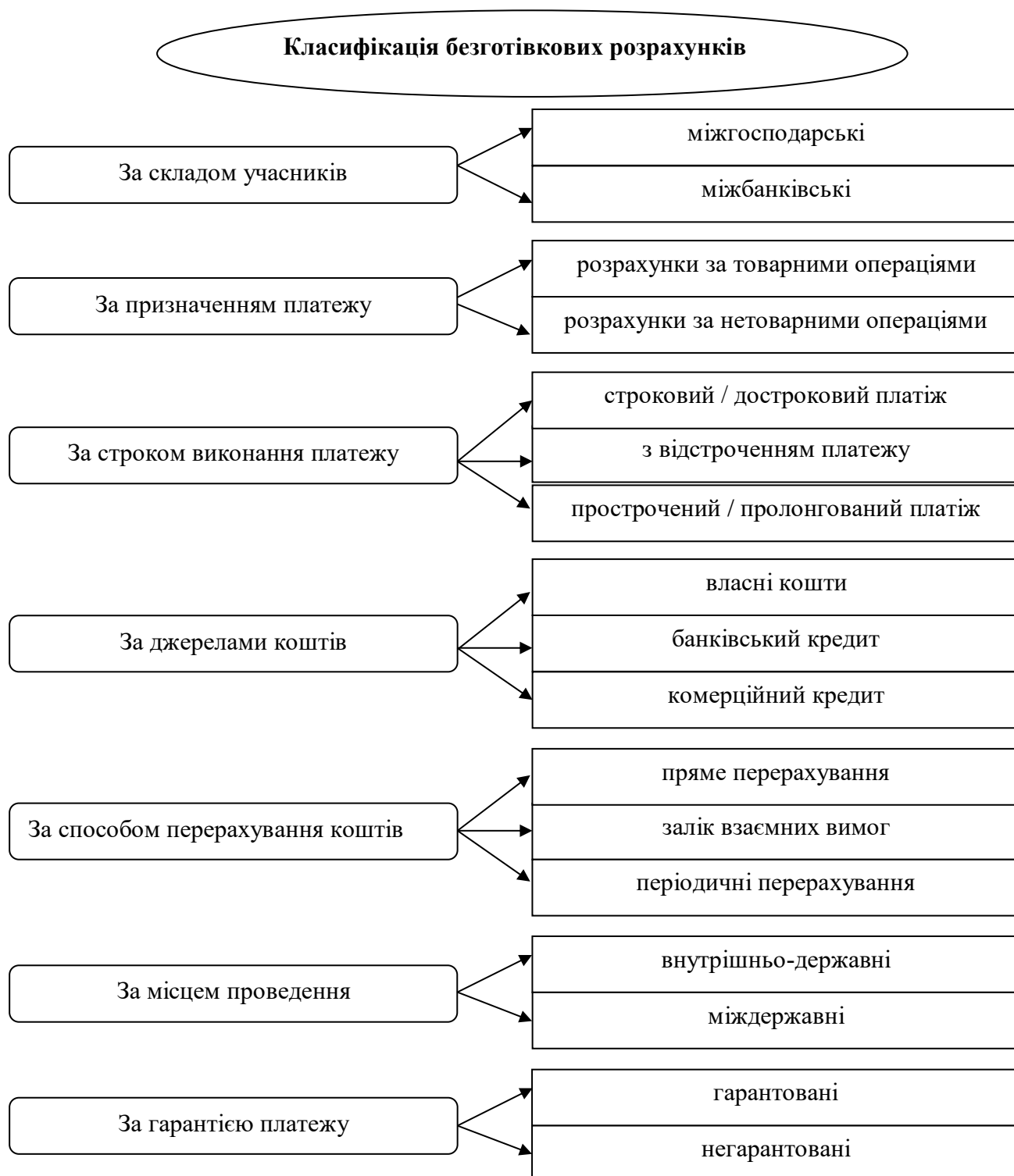

Рисунок 1.4 – Класифікація безготівкових розрахунків за О. Колодізевим

Джерело: [14, с.96]

За строками платежу О. Колодізєв та В. Колесніченко розрізняють:

- строковий платіж, коли кожну поставку оплачують негайно;
- достроковий платіж (авансовий платіж та попередня оплата);
- з відстрочкою платежу, коли товар продають у кредит;
- прострочений платіж – платіж, що не сплачений у строк;
- пролонгований платіж – платіж, виконання якого за домовленістю

сторін перенесено на пізніший термін.

За способом перерахування коштів:

- пряме перерахування з рахунку платника на рахунок отримувача;
- залік взаємних вимог (кліринг) – процес взаємного зменшення або компенсації взаємних фінансових зобов'язань між двома або більше сторонами;
- періодичні перерахуванням (планові платежі) – розрахунки проводять не за кожну окрему поставку, а періодично, в передбачені договором строки.

За гарантією платежу виділяють:

- гарантовані – забезпечення гарантії платежу за рахунок депонування коштів;
- негарантовані – безготівковий розрахунок, за якого платіж не гарантується [14, с.96].

З даних рис.1.4 можна зробити висновок, що авторами виділено 7 класифікаційних ознак безготівкових розрахунків, три з яких співпадають з ознаками, що запропоновано групою вчених на чолі з О. Вовчак.

Т. Лісничка запропонувала класифікацію безготівкових розрахунків, у якій виділила 6 класифікаційних ознак (рис. 1.5).

Рисунок 1.5 – Класифікація безготівкових розрахунків за Т. Лісниченою

Джерело: [15, с.63]

Як свідчать дані рис. 1.3 та 1.5 запропоновані класифікації безготівкових розрахунків мають як спільні класифікаційні ознаки, так і дещо відрізняються одна від одної: як за кількістю класифікаційних ознак, так і за їх сутністю.

Отже, безготівкові розрахунки характеризуються значною різноманітністю як за їх видами, так і за особливостями здійснення.

Спосіб безготівкових розрахунків характеризує порядок здійснення грошових відносин між постачальником (продавцем) та платником (покупцем). В сучасній системі безготівкових розрахунків суб'єктів господарювання

використовують два основних способи платежу:

1. Перерахування коштів з банківського рахунку на рахунок одержувача коштів шляхом відповідних записів щодо них. Це може бути попередня оплата, оплата після фактичного відвантаження, оплата під реалізацію продукції, оплата за вексельними угодами, оплата в межах планових поставок.

2. Зарахування взаємних вимог платника й одержувача коштів (безгрошові розрахунки) [16, с. 15].

Для здійснення розрахунків у процесі діяльності підприємств застосовуються різні форми розрахунків (рис. 1.6).

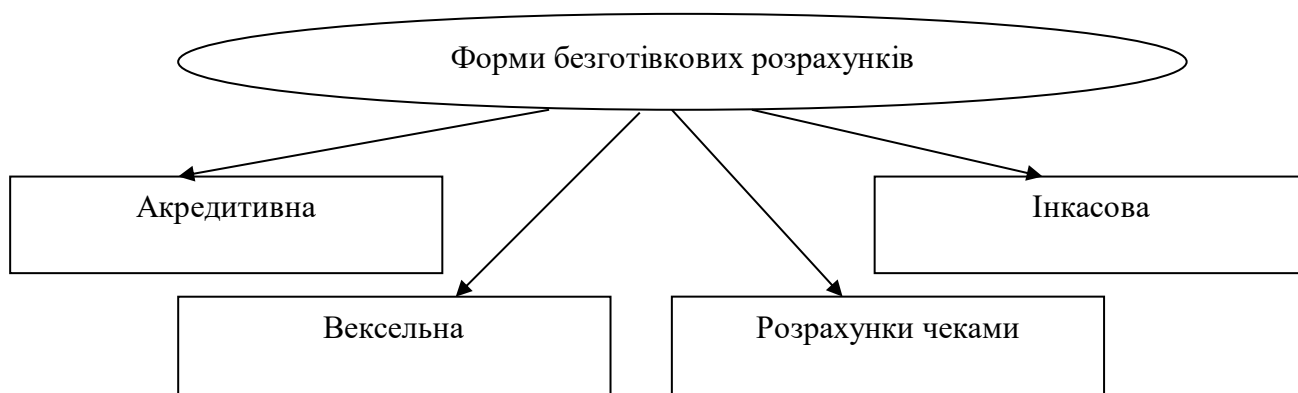

Рисунок 1.6 – Форми безготівкових розрахунків

Джерело: [17, с. 29]

Також вченими Н. Ситник, С. Смолінською та І. Ясіновською зазначено, що під час здійснення безготівкових розрахункових операцій в установах банків використовуються платіжні інструменти у формі: меморіального ордера; платіжного доручення; платіжної вимоги-доручення; платіжної вимоги; розрахункового чека; акредитива; векселя; платіжної картки [17, с. 29].

Для того, щоб створити ефективну систему безготівкових розрахунків необхідно правильно визначити її принципи, які є основними нормами, що визначають економічне значення способів та форм розрахунків. Недотримання цих принципів може призвести до кризи в системі розрахунків [18].

Вченими Н. Ситник, С. Смолінською та І. Ясіновською зазначено, що організація безготівкового платіжного обороту за рахунками базується на трьох основних принципах:

- платежі здійснюються лише за згодою платника, який подає в банківську установу відповідно оформлені розрахункові документи для оплати (за винятком ситуацій, коли можливе стягнення коштів відповідно до рішення суду, арбітражу);

- платежі проводяться в порядку, який визначається послідовністю надходження розрахункових документів та установленими строками оплати;

- у разі одночасного отримання банківською установою кількох розрахункових документів, що передбачають списання коштів, здійснюється списання коштів з рахунку клієнта відповідно до визначеної послідовності (наприклад: за рішенням суду, виплатою заробітної плати, сплатою бюджетних внесків тощо) [17, с. 28].

Авторський колектив М. Бедринець та Л. Довгань виділили шість принципів організації безготівкових розрахунків:

- обов'язкове зберігання грошових коштів підприємств в установах банків;
- максимальність наближення моменту грошових розрахунків до моменту реалізації продукції/послуг;

- проведення розрахунків у межах наявних коштів на рахунках;
- самостійне розпорядження власними коштами підприємств в межах чинного законодавства;

- самостійний вибір підприємствами банківських установ;

- самостійний вибір підприємствами видів та форм розрахунків [16, с. 15].

Вісім принципів організації безготівкових розрахунків було виділено А. Поддєрьогіним.

Першим принципом безготівкових розрахунків передбачено обов'язкове зберігання підприємствами грошових коштів на рахунках у банківських установах (виняток: перехідні залишки у касі). Принцип ґрунтується на угоді між підприємством і банком, що регулює розрахунково-касове обслуговування.

Другим принципом дозволено підприємствам обирати банківську установу для того, щоб відкривати всі види рахунків (основних та додаткових) за умови

отримання згоди від відповідної установи.

Третій принцип полягає у тому, що підприємства мають право самостійно обирати форму розрахунків і закріплювати її у своїх контрактах та угодах без прямої участі банків. Банківські установи можуть лише пропонувати своїм клієнтам різні форми розрахунків, враховуючи особливості їх діяльності та можливі умови, що виникають під час розрахунків.

Четвертий принцип стверджує, що кошти з рахунку підприємства можна списати лише за розпорядженням його власника. У випадку відкриття кількох рахунків підприємство визначає один з них як основний для обліку заборгованості, яку списують безспірно.

П'ятий принцип вимагає, щоб поточні рахунки підприємств були відкриті в банківських установах лише після сповіщення податкового органу.

Шостий принцип наполягає на терміновості здійснення платежів, тобто на максимальне наближення моменту оплати до моменту відвантаження товарів, виконання робіт або надання послуг.

Сьомим принципом визначено, що платежі здійснюють в межах наявних коштів на рахунках платників або в межах наданих сум банківських кредитів.

Восьмим принципом передбачено можливість проведення розрахунків між суб'єктами підприємницької діяльності у готівковій формі. У цьому випадку отримувач коштів - постачальник – зобов'язаний внести отримані готівкові кошти до касової книги та повернути її повністю на свій банківський рахунок. Використання готівки для виплати заробітної плати, премій, винагород, матеріальної допомоги, дивідендів має здійснюватися виключно через отримання її з кас банківських установ. Така система дозволяє контролювати своєчасність сплати податків, внесків та інших обов'язкових платежів, розмір яких залежить від обсягу фонду оплати праці [19, с. 89].

Отже, найбільш розгалужений перелік принципів організації безготівкових розрахунків надано А. Поддєрьогіним, що детально висвітлюють основні аспекти цього процесу.

1.3 Переваги та недоліки здійснення безготівкових розрахунків

Пандемія пришвидшила впровадження безготівкових платежів, безконтактні варіанти мають багато переваг, які продовжують стимулювати їх зростання, зокрема зручність, швидкість, гнучкість, краще відстеження історії транзакцій і ведення записів, підвищений рівень безпеки та нижчі витрати для бізнесу [20].

Здійснення безготівкових розрахунків є важливим елементом сучасної фінансової системи та має свої переваги та недоліки, які варто розглянути.

До недоліків безготівкових розрахунків відносять:

1) Потенційні загрози безпеки, які включають:

- Кіберзлочинність – електронні транзакції вразливі до кібератак, хакерських атак та шахрайства, що може призвести до несанкціонованого доступу до особистої інформації чи фінансових втрат;

- фішинг та фінансові афери – атаки спрямовані на шахрайське отримання особистих даних (фішинг) або маніпулювання особистими фінансами через підроблені транзакції;

- віруси та програмне забезпечення шкідливого призначення – нестача антивірусних заходів може призвести до зараження програмного забезпечення та втрати конфіденційності фінансових даних;

- неправильне використання особистих даних – існує ризик зловживання особистими даними клієнтів у випадку недостатньої захищеності електронних систем;

- фінансові втрати – якщо відбудеться несанкціонований доступ або шахрайство, це може призвести до втрати коштів без можливості повернення.

Зазначені загрози підкреслюють важливість постійного покращення захисту й безпеки електронних систем для забезпечення надійних безготівкових розрахунків.

2) Залежність від технологій. Будь-які технічні системи піддаються збоям. Відмова чи проблеми з електронними системами призводять до

неможливості здійснення платежів та утруднення фінансових операцій.

Якщо технічні проблеми стаються у платіжній системі чи мережі, це може унеможливити проведення транзакцій.

Технології швидко змінюються, що вимагає постійного оновлення програмного забезпечення та апаратних засобів, щоб залишатися сучасним та безпечним.

3) Потреба у стабільному зв'язку. Для безперервного проведення електронних операцій потрібний стійкий зв'язок з мережею, що може бути обмеженням у віддалених або непридатних для зв'язку місцях.

4) Комісійні витрати можна розглядати як недолік безготівкових розрахунків через кілька аспектів:

- додаткові витрати – багато платіжних систем чи електронних платіжних сервісів можуть стягувати комісійні витрати за проведення транзакцій, що збільшує витрати на операції порівняно з готівковими розрахунками;

- потенційна невигода для бізнесу – для бізнесів великі комісійні витрати можуть впливати на їхній прибуток, особливо якщо вони отримують платежі через електронні системи часто чи за великими обсягами;

- збільшення витрат для споживачів – якщо комісії покладаються на споживачів, це може зробити безготівкові розрахунки менш привабливими, особливо для тих, хто шукає економічніші способи оплати;

- недооцінення прихованих витрат – іноді споживачі можуть недооцінювати вартість комісійних витрат, що може призвести до непередбачуваних витрат і вплинути на їхні розрахунки.

Отже, комісійні витрати можуть бути недоліком безготівкових розрахунків через додаткові витрати для бізнесу та споживачів, а також через можливе збільшення загальних витрат на операції.

5) Кожна транзакція залишає електронний слід, що може порушити приватність та стати об'єктом відслідковування дій користувачів.

Зазначені аспекти можуть створювати проблеми та обмеження у здійсненні безготівкових розрахунків, особливо у випадках технічних неполадок або

обмеженого доступу до технологій.

Окрім цього, недоліки можуть впливати на витрати, безпеку та особистий контроль, що робить важливим ретельне розглядання переваг та недоліків безготівкових розрахунків для підприємств та споживачів.

Розуміння недоліків дозволяє розробляти стратегії для зменшення ризиків та вдосконалення безготівкових систем розрахунків.

Отже, недоліки безготівкових розрахунків згруповано на рис. 1.7.

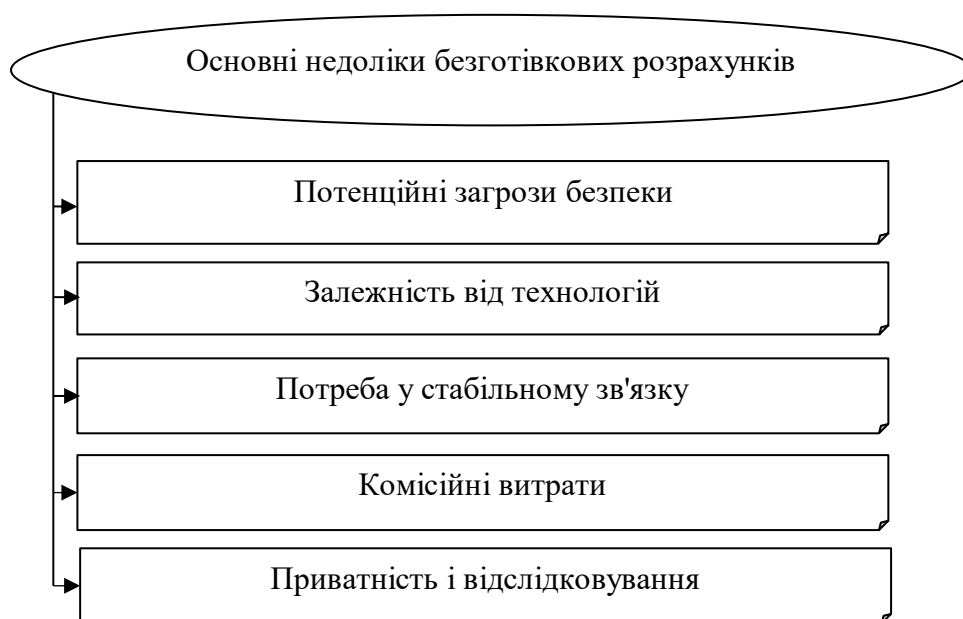

Рисунок 1.7 – Основні недоліки безготівкових розрахунків

Джерело: складено автором на основі [12, 20, 21, 23, 24]

Оскільки безготівкові розрахунки мають важливе значення для подальшого розвитку національної економіки, І. Пасічник вважає за потрібне виділити їх переваги:

- підвищення бази оподаткування від прозорого ведення бізнесу. Перехід на безготівковий розрахунок дозволяє податковій службі та банкам контролювати рух грошових коштів юридичних і фізичних осіб;
- зниження обсягів тіньової економіки та декриміналізація. Зменшуються можливості відмивання грошей, хабарництва, ухилення від сплати податків;
- скорочення витрат: обслуговування грошового обігу, друк банкнот тощо. Перехід на безготівкові розрахунки зменшує витрати на карбування, друкування та

обслуговування готівки;

- підвищення захисту від шахрайських дій (пограбування, підроблення банкнот тощо). Оскільки кошти знаходяться на особистому рахунку, злочинцям складніше ними заволодіти;

- розширення клієнтської бази за рахунок додаткових переваг, акцій (cross-sales, co-brand, cash-back, rewards);

- зростання комісійного доходу, ліквідності;

- зниження ризику неповернення коштів збільшує доступність і здешевлює кредитування як для підприємств, так і для населення;

- зручність у використанні (досить мати платіжну карту або взагалі телефон чи смартгодинник, щоб зробити оплату);

- доступ до додаткових сервісів та можливостей (Apple pay, Android pay, Google pay, e-banking);

- можливість отримувати доходи легальним шляхом (уникнення зарплат «у конвертах») [22, с.638].

Г. Лебедик, Н. Максютенко та В. Яценко назвали переваги безготівкових розрахунків над готівковими, які переплітаються з перевагами:

- зменшуються затрати праці і відсотки, пов'язані з використанням готівкових грошей (карбування, друкування, перевезення, зберігання, сортування);

- сприяють безперервному кругообігу коштів. Між готівково-грошовим та безготівковим оборотом існує тісна взаємозалежність: гроші постійно переходять із однієї сфери в іншу, змінюючи форму готівкових грошових знаків на депозит у банку, та навпаки. Тому безготівковий платіжний оборот невід'ємний від обігу готівкових грошей і створює разом з ними єдиний грошовий оборот країни;

- максимально пришвидшується оплата придбаних товарів чи послуг і погашення боргів, що в сукупності по країні поліпшує ділові стосунки між усіма суб'єктами господарювання [12, с.167].

З 24 лютого 2022 року фінансова система України працює в умовах воєнного стану. Національний банк України змінив деякі правила надання фінансових послуг, однак які не стосувались безготівкових розрахунків, що можна

вважати суттєвою перевагою безготівкових розрахунків, оскільки жодних заборон на безготівкові розрахунки НБУ не встановлював, розрахунки картками проходили, працювали платіжні термінали, мобільні додатки та системи онлайн-банкінгу в Україні та за кордоном [25].

Стосовно готівки було встановлено щоденний ліміт на зняття готівки в Україні – 100 тис. грн (це еквівалент \$3,4 тис.). З гривневих рахунків можна зняти кошти у гривні, з валютних – у валюті або у гривні, попередньо продавши валюту [26].

Розглянуті переваги безготівкових розрахунків згрупуємо у вигляді схеми (рис. 1.8).

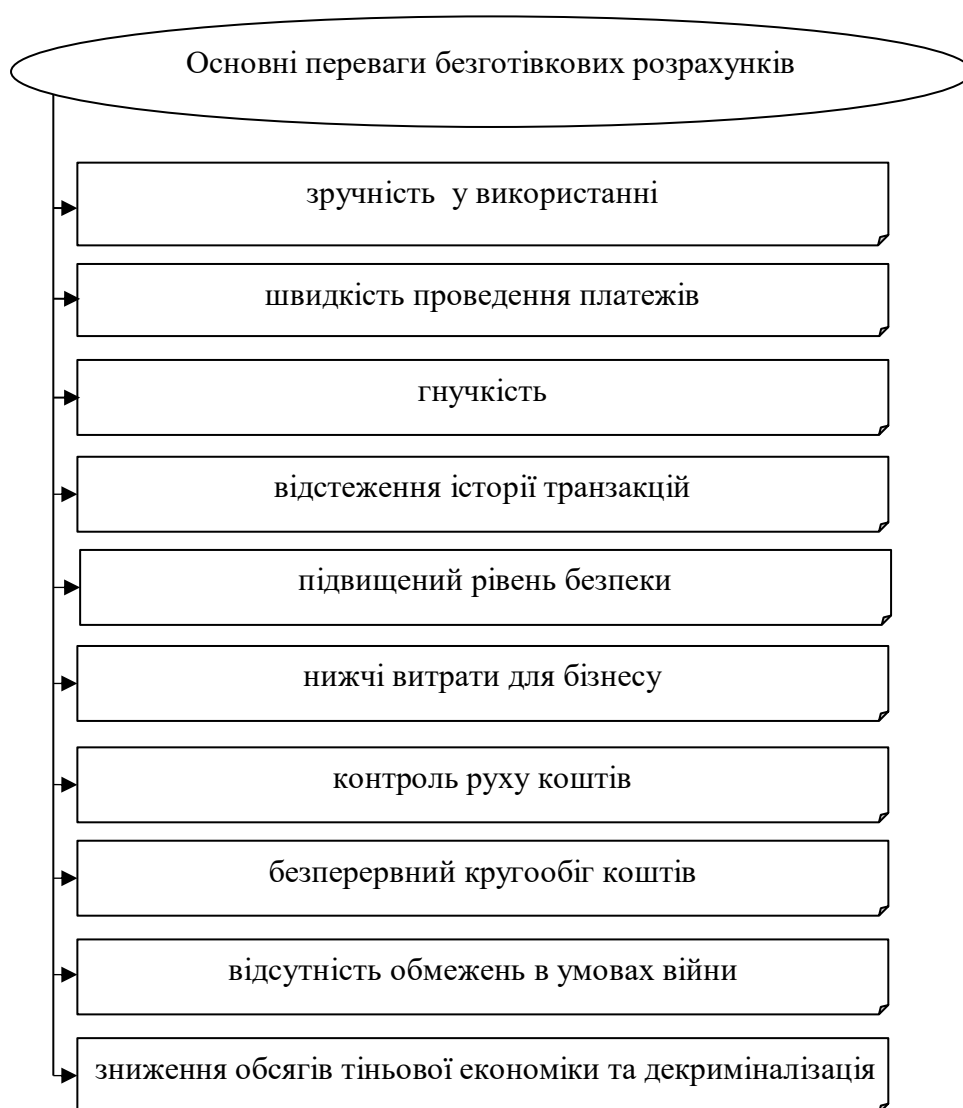

Рисунок 1.8 – Основні переваги безготівкових розрахунків

Джерело: складено автором на основі [12, 20, 21, 23, 24]

З даних рис. 1.7 та 1.8 видно, що кількість недоліків менше ніж кількість переваг безготівкових розрахунків, це означає, що використання безготівкових розрахунків надає значну кількість вигідних аспектів для різних сфер життя і діяльності, тоді як недоліки виявляються обмеженими або менш вагомими.

Проте важливо пам'ятати, що недоліки можуть мати велике значення залежно від конкретної ситуації чи конкретних умов. Наприклад, для певного бізнесу або конкретної групи споживачів певні недоліки можуть бути більш суттєвими, ніж інші, тому це може варіюватися залежно від контексту і потреб.

У першому розділі роботи розглянуто економічну сутність безготівкових розрахунків. Проаналізовано законодавче визначення та точки зору вчених щодо сутності безготівкових розрахунків. Запропоновано власне визначення дефініції «безготівкові розрахунки» – це розрахунки, які відбуваються за допомогою різноманітних електронних систем оплати, без прямого використання готівки під час оплати товарів та послуг. Проаналізовано класифікаційні ознаки, форми, та принципи безготівкових розрахунків. Розглянуто основні недоліки та переваги безготівкових розрахунків.

РОЗДІЛ 2

СВІТОВИЙ ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

2.1 Зарубіжна практика здійснення безготівкових розрахунків

В сучасному світі безготівкові розрахунки стали невід'ємною складовою фінансової системи, відіграючи ключову роль у спрощенні та прискоренні операційних процесів як на рівні окремих осіб, так і на рівні підприємств та організацій. Зарубіжна практика здійснення безготівкових розрахунків на сьогоднішній день визначає та впроваджує нові технології, стандарти та підходи, що сприяють покращенню ефективності, зручності та безпеки фінансових транзакцій. У цьому контексті важливо дослідити та проаналізувати основні тенденції, які визначають сучасний стан та перспективи розвитку безготівкових платежів за кордоном.

Розглянемо країни, у діяльності яких головну роль відіграють готівкові та безготівкові розрахунки. Так, у додатку А наведено список 20 країн, найбільш залежних від готівки у 2022 році.

Країна Марокко лідирувала за готівковими розрахунками у 2022 році. 74% всіх платежів у Марокко здійснювалися готівкою, причому 71% населення немало власного банківського рахунку і лише 0,2% мали кредитні карти, що вказує на те, що більшість марокканських громадян, як і раніше, покладаються на готівку для своїх транзакцій. Цікаво, що 84% населення Марокко мають доступ до Інтернету, тому перевага готівки, швидше за все, не пов'язана з проблемами з Інтернетом [27].

Сусідні африканські країни Єгипет та Кенія посідали друге та третє місця після Марокко. 60% всіх платежів у Єгипті здійснювались готівкою, а 67% населення не мало банківських рахунків, тоді як у Кенії лише 40% платежів здійснювались готівкою, і менше половини населення немало доступу до банківських послуг.

На четвертому місці також знаходилась африканська країна Нігерія,

населення якої має низький доступ до Інтернету (36%) та мало використовувала кредитні картки (3%). Філіппіни займали п'яте місце з найбільшою кількістю банкоматів із усіх п'яти провідних країн – 30 на 100000 дорослих. Більша кількість доступних банкоматів вказує на більшу кількість зняття готівки, що, у свою чергу, вказує на більше використання готівки.

Десять європейських країн, які використовують у розрахунках переважно готівку, наведено у додатку Б.

Серед країн Європи Болгарія є залежною від коштів країною з показником залежності від коштів 8,35 з 10 за індексом. У Болгарії найнижчий відсоток людей, які мають доступ до Інтернету, серед досліджених країн (70%), а це означає, що цифрові платежі для багатьох недоступні. Через війну 74% всіх платежів країни здійснюються готівкою, але на 100000 дорослих припадає 91 банкомат. 28% населення Болгарії також не мали доступу до банківських послуг, що є третім за величиною показником серед досліджених країн, демонструючи високу залежність населення від готівки [28].

Румунія посіла друге місце після Болгарії. Хоча в цій східноєвропейській країні лише 9% платежів здійснюються готівкою, тут найвищий відсоток населення, не охопленого банківськими послугами, серед усіх інших європейських країн – 42%, а також лише 12% громадян, які володіють кредитними картками.

На третьому місці йде Греція, де понад половини (54%) всіх платежів здійснювалось готівкою.

Серед країн Європи найближчих до повністю безготівкових розрахунків, перше місце посіла Норвегія. Готівка становила лише 2% всіх платежів у Норвегії, і 100% її населення мали банківські рахунки, а 71% також мали кредитні картки.

Слідом за Норвегією йде Фінляндія, з таким самим невеликим відсотком готівкових платежів (2%), і жоден з її громадян не обходився без банківського рахунку.

На іншому кінці земної кулі Нова Зеландія також «прощається» з готівкою, посівши третє місце з таким же відсотком готівкових платежів (2%), але з трохи вищою часткою населення, не охопленого банківськими послугами, - 1%.

Великобританія займає нижчу позицію (8-е місце) через трохи менший відсоток користувачів кредитних карток (65%) та вищого відсотка населення, не охопленого банківськими послугами (3%). Проте насправді загалом спостерігається менше платежів готівкою: лише 1% усіх платежів здійснюється банкнотами та монетами [29].

Цифрові гаманці сприяють скороченню використання готівки, дозволяючи користувачам здійснювати безготівкові платежі через портативний пристрій, таке як мобільний телефон або розумний годинник.

Великобританія увійшла до десятки країн, найбільш близьких до безготівкових розрахунків, де лише 1% усіх платежів здійснюється готівкою.

Платежі з використанням карт складали більше половини всіх транзакцій у Великій Британії (51%), за ними йшли цифрові гаманці, на які припадало 32% усіх платежів.

9% транзакцій у Великобританії використовують інші альтернативні методи, такі як опція, що набирає популярності, «купи зараз, заплати пізніше» (BNPL), що надається рядом сервісів, таких як Klarna і Clearpay. Цей варіант є формою кредиту, яка дозволяє користувачам здійснювати покупки, не виплачуючи всю суму авансом, натомість повертаючи її частинами протягом певного періоду часу.

BNPL зараз займає 6,8% частки ринку платежів в електронній комерції Великобританії, і, за прогнозами, до 2025 року ця частка досягне майже 10%.

У період з 2020 по 2022 рік у всіх регіонах Великобританії спостерігалось скорочення кількості банкоматів, при цьому найбільше постраждали Південний Схід та Лондон; кількість банкоматів скоротилася на -3,3% на Південному Сході та -2,7% у столиці [28].

У Лондоні у парламентському окрузі Руїсліп, Нортвуд та Піннер спостерігається найбільше зниження числа банкоматів за останні два роки – на -26,23%. Далі йдуть Чингфорд і Вудфорд Грін (-23,53%) та Олд Бекслі та Сідкап (-22,41%).

За межами Лондона найбільший спад числа банкоматів з 2020 року

спостерігався у графствах Керфіллі (-13,11%) та Монмутширі (-12,12%) в Уельсі, а також Лестерширі та Ратленді в Іст-Мідлендсі (-12,96%).

Не дивно, що у 2020 році відбулося найбільше зниження загального обсягу зняття готівки у Великій Британії -39,5% з подальшим зниженням на - 5,7% у 2021 році.

У світлі зниження кількості готівкових платежів і кількості банкоматів у Великобританії, схоже, що в 2024 році, ймовірно, відбудеться ще одне зниження зняття готівки.

У 2013 році Alipay перевершила PayPal як найпопулярнішу в світі платформу мобільних платежів і, як і раніше, утримує перше місце майже через десять років з 650 мільйонами 1,3 мільярда користувачів.

WeChat Pay та Apple Pay не сильно відстають: у них 550,900 мільйонів та 507 мільйонів користувачів відповідно.

Однак якщо раніше PayPal займала четверте місце за популярністю серед платформ мобільних платежів у 2021 році, то з того часу вона опустилася на п'яте місце та була замінена Google Pay. Google Pay зараз має 421 мільйон активних користувачів, що більш ніж на 40 мільйонів більше, ніж у PayPal (377 мільйонів) [30].

Кількість карткових транзакцій на душу населення в Німеччині неухильно зростає протягом багатьох років, і кредитні та дебетові картки вже давно є одним із найпоширеніших методів безготівкової оплати. У Німеччині найчастіше використовуваною дебетовою картою є girocard (раніше відома як карта EC) [31].

Girocard також можна використовувати для онлайн-платежів, якщо клієнт використовує постачальника, такого як giropay або Sofort (Klarna). Крім того, вони завжди можуть здійснити онлайн-переказ або миттєвий платіж з онлайн-банкінгу [32].

Постачальники онлайн-платежів: такі постачальники платежів, як PayPal, Klarna, Giropay і Amazon Pay, також дуже популярні. Кожен метод працює дещо по-різному, але спільним для них є те, що вони діють як постачальники послуг.

Вартість безготівкових розрахунків бізнесу залежить від типу

запропонованого способу оплати. Наприклад: за зчитування карток підприємства можуть заплатити приблизно 50–500 євро інвестиційних витрат залежно від пристрою та приблизно 2% від суми кожної транзакції. У разі оплати за рахунком через Klarna вартість становить 3,25% і 1,69 центів за транзакцію, а при розстрочці через Klarna – 3% за транзакцію. PayPal стягує комісію 3% і 0,39 цента за транзакцію. Компанії повинні заздалегідь уточнити у постачальників точні витрати та умови [32].

Жирокарту, яку також називають банківською картою або німецькою мовою «Girokarte», видають банки та ощадні каси. Маючи в обігу понад 100 мільйонів жирокарт, вона є найпопулярнішою картою в Німеччині. До 2009 року girocard була відома як «EC card» і часто так і досі називається в просторіччі. Girocard – це дебетова картка, яка використовується в німецькому банківському секторі, тобто вона доступна лише в Німеччині.

Жирокартка дозволяє клієнтам оплачувати операції без використання готівки. Якщо girocard містить символ із чотирма хвилями, окрім чіпа на картці, то клієнти також можуть використовувати картку для здійснення безконтактних платежів. Якщо girocard є ко-брендом однієї з компаній-виробників кредитних карток Visa (V-Pay) або Mastercard (Maestro), то її також можна використовувати для здійснення безготівкових платежів і зняття готівки за кордоном. Однак у липні 2023 року функцію Maestro було припинено. Відтоді жодна нова картка не має символу Maestro. Жирокарту зазвичай потрібно оновлювати кожні чотири роки. Банк автоматично надсилає клієнтам нову картку, коли наближається термін дії.

Існує кілька способів використання жирокарт для здійснення онлайн-платежів. Одним із варіантів є використання платіжних служб або додатків, таких як PayPal або Klarna, які приймають жирокарти. За допомогою цієї опції платіж обробляється через відповідний обліковий запис клієнта, що дозволяє використовувати жирокарти. Інший варіант відомий як giropay. Це онлайн-переказ, у якому клієнт платить безпосередньо зі свого поточного рахунку. Кнопка giropay на веб-сайті компанії спрямовуватиме клієнтів на веб-сайт свого банку, звідки вони зможуть ініціювати переказ [32].

На даний момент у світі діють понад 20 систем швидких платежів: Faster Payments (2008 р., Великобританія), SWISH (2012 р., Швеція), HOFINET (2001 р., Південна Корея), TIPS (2018 р., Європейський Союз), IBPS (2010 р., Китай), IMPS (2010 г., Індія), SPEI (2004 р., Мексика) [32].

У 2023 році було проведено опитування СРМІ щодо транскордонних платежів, яке відображено у «Дорожній карті G20 для посилення транскордонних платежів»

Опитування вивчало різні аспекти транскордонних платежів, такі як доступ до платіжних систем на внутрішньому рівні в різних юрисдикціях та участь комерційних банків у цих системах (рис. 2.1).

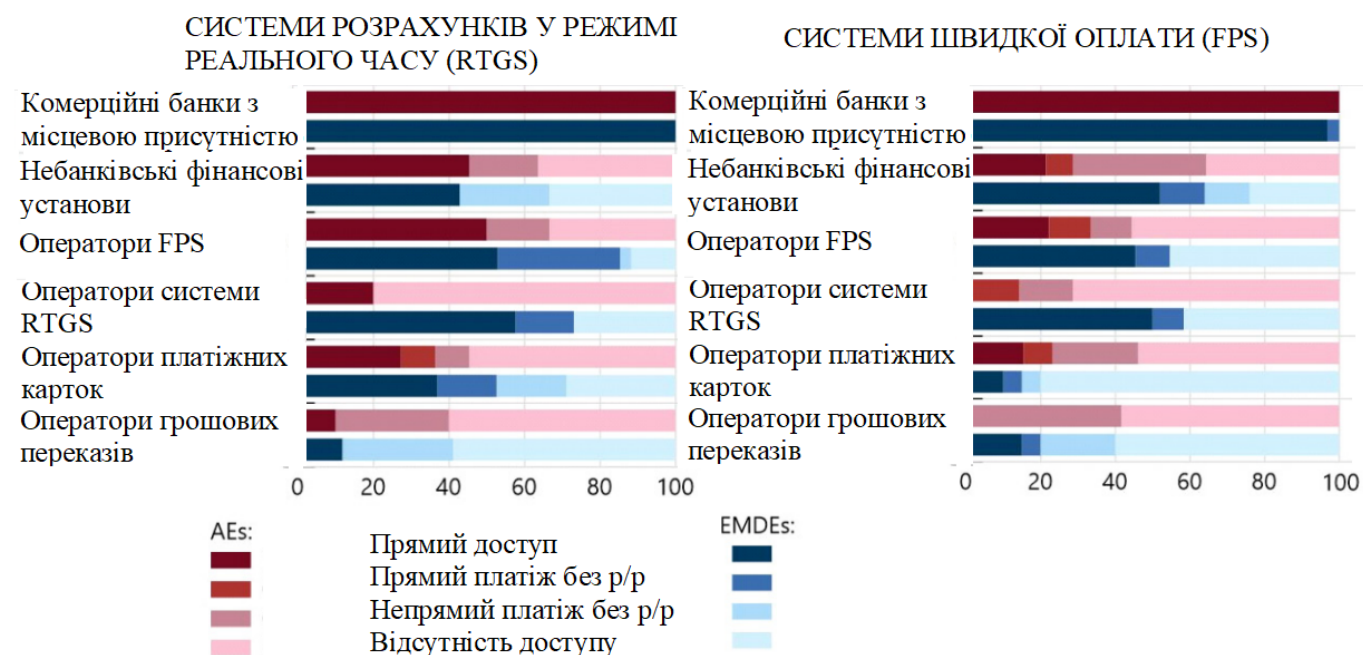

Рисунок 2.1 – Тип доступу до платіжних систем суб'єктами господарювання, який дозволено на внутрішньому рівні

Джерело: [33, с. 10]

Типи суб'єктів господарювання, які мають право на прямий доступ на внутрішньому рівні, відрізняються за юрисдикціями. Майже всі платіжні системи, як в розвинутих економіках (AES), так і в економіках, що розвиваються (EMDES), дозволяють безпосередньо брати участь комерційним банкам з місцевою присутністю. Існують юрисдикції, коли інші типи суб'єктів господарювання, такі

як контрольовані небанківські фінансові установи або оператори мережі платіжних карток, мають право на прямий доступ. Прямий доступ до інших операторів платіжної системи, таких як FPSS, системи RTGS, картка платіжної мережі або оператори з переказу грошей, неможливий у більшості платіжних систем [33, с. 10].

Доступ до платіжних систем успішно розширюється в кількох юрисдикціях, таких як Індія, Японія, Сінгапур, Швейцарія та Великобританія. Виходячи з результатів опитування моніторингу, 21% систем RTGS та 27% FPSS планують розширити участь протягом наступних п'яти років. У міру розвитку швидкості платіжних систем (FPS) вони дають можливість різноманітного набору постачальників платежів (банків та небанківських установ) та підтримувати різноманітні платіжні інструменти, випадки використання (внутрішні та транскордонні), канали транзакцій та інші послуги [33, с. 10].

Таким чином, більшість існуючих та запланованих платіжних систем дозволяють прямий доступ комерційним банкам з місцевою присутністю, як у розвинених, так і в економіках, що розвиваються.

Отже, зарубіжна практика демонструє необхідність постійного адаптування та вдосконалення системи безготівкових розрахунків для задоволення потреб сучасного суспільства та забезпечення стабільності та безпеки фінансових операцій.

2.2 Особливості здійснення безготівкових розрахунків в Україні

Український фінансовий сектор є одним з важливих елементів економіки країни і відіграє суттєву роль у забезпеченні фінансової стабільності та розвитку. Однією з головних функцій фінансового сектора є мобілізація та алокація капіталу, тобто збір коштів від суб'єктів економіки та їх подальше інвестування в різні проекти та сектори [34]. На ринку України визнано 19 банківських груп та 20 небанківських груп. Небанківський сектор представлений різноманітними фінансовими компаніями та страховиками тощо (рис. 2.2).

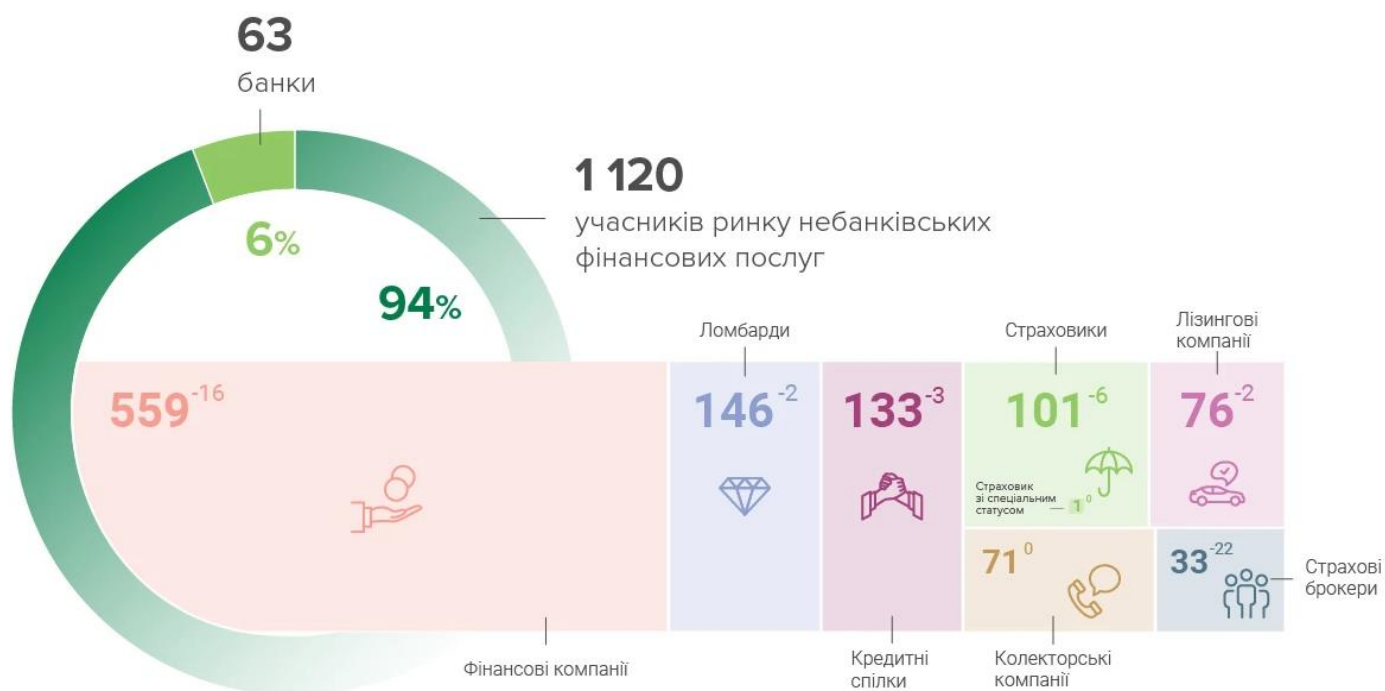

Рисунок 2.2 – Фінансовий ринок України у цифрах станом на 01.01.2024 р.

Джерело: [35]

Дані рис. 2.2 свідчать, що станом на 01.01.2024 р. на небанківському ринку працювали: 559 фінансових компаній; 89 страховиків non-life; 12 life-страховиків та 1 страховик зі спеціальним статусом; 146 ломбардів; 133 кредитних спілки; 76 лізингових компаній; 33 страхових брокери; 71 колекторська компанія. Цей ринок є динамічним та конкурентним, а саме різноманіття учасників створює різні виклики та можливості для розвитку.

На платіжному ринку України діє 21 вітчизняна платіжна система, ураховуючи державні та 16 міжнародних платіжних систем, створених нерезидентами.

Різні елементи, що регулюють платежі, такі як банківські системи, платіжні системи, комунікаційні мережі, правові рамки та стандарти об'єднує платіжна інфраструктура.

Платіжна інфраструктура – це система технічних і фінансових компонентів, яка дозволяє здійснювати різні види платежів між особами, компаніями, урядовими організаціями та іншими учасниками фінансової системи. На рис. 2.3 наведено платіжну інфраструктуру України та види платіжних карток.

Рисунок 2.3 – Платіжна інфраструктура України та види платіжних карток у 2023 році

Джерело: [36]

З даних рис. 2.3 можна зробити висновок, що станом на 01.01.2024 р. в Україні було в обігу 115,1 млн. платіжних карток.

Взагалі, банками випускаються три види карток:

- активні платіжні картки, яких на 01.01.2024 р. налічувалось 52,1 млн. шт., що на 14% більше ніж у січні 2023 року;
- безконтактні платіжні картки, яких на 01.01.2024 р. налічувалось 30,6 млн. шт., що на 19% більше ніж у січні 2023 року;
- токенизовані платіжні картки (NFC-технологія), яких на 01.01.2024 р. налічувалось 12,4 млн. шт., що на 45% більше ніж у січні 2023 р.

Отже, можна зробити висновок, що наразі набирають популярності саме токенизовані картки.

У звіті НБУ зазначено, що платіжна інфраструктура України забезпечує безперебійне та стає обслуговування безготівкових операцій з платіжними

картками, що дає змогу зберігати високий рівень довіри українців до безготівкових розрахунків [37].

НБУ веде статистику безготівкових розрахунків в цілому та операцій з використанням платіжних карток, зокрема. На рис. 2.4 та 2.5 наведено розподіл безготівкових операцій з використанням платіжних карток у I та IV кварталах 2023 року.

Рисунок 2.4 – Розподіл безготівкових операцій з використанням платіжних карток у I кварталі 2023 року

Джерело: [38]

Виходячи з даних рис. 2.4 можна констатувати, що найбільшу частку операцій у I кварталі 2023 року становили розрахунки з використанням платіжних терміналів – 51,2%, на другому місці операції з оплати товарів у мережі Інтернет, частка яких становила 27,7%, а на третьому місці перекази з картки на картку – 14,5%. Причому найбільша сума операцій становила 616,1 млрд. грн. та пов'язана саме з переказами з картки на картку.

На рис. 2.5 наведено статистику розподілу безготівкових операцій з використанням платіжних карток у IV кварталі 2023 року.

Рисунок 2.5 – Розподіл безготівкових операцій з використанням платіжних карток у IV кварталі 2023 року

Джерело: [39]

Найбільшу частку операцій у IV кварталі 2023 року, як видно з даних рис. 2.5, становили розрахунки з використанням платіжних терміналів – 71,8%, частка яких порівняно з даними I кварталу збільшилась майже на 20%; на другому місці операції з оплати товарів у мережі Інтернет, частка яких зменшилась порівняно з I кварталом на 13,4% та становила 14,3%, а на третьому місці перекази з картки на картку – 8,9%, частка яких порівняно з даними I кварталу зменшилась на 5,6%. Найбільша сума операцій становила 451,0 млрд. грн. та була отримана з використанням платіжних терміналів, тоді як у I кварталі 2023 року найбільша сума операцій була від переказів з картки на картку.

В цілому, аналіз розподілу безготівкових операцій в Україні за їхніми видами свідчить, що у 2023 році, саме більше операцій із використанням платіжних карток припадало:

– за кількістю – на розрахунки в торговельній мережі – майже 70% (майже 5,0 млрд. операцій). Їх сума становила 40,4% від усіх безготівкових

операцій;

- за сумою – на перекази з картки на картку – 37,1% (або 1478,6 млрд. грн.). Їхня кількість перебувала на рівні 10,1% від усіх безготівкових операцій.

Оплата товарів і послуг в мережі Інтернет у 2023 р. становила 18% за кількістю та 16% за сумою від усіх безготівкових операцій із платіжними картками, що становило майже 647 млрд. грн. [37].

Середня сума однієї операції в Україні у 2023 р становила:

- у торговельній мережі – 325 грн. (у 2021 р. – 238 грн),
- переказ з картки на картку – 1972 грн. (у 2021 р. – 1512 грн),
- оплата товарів та послуг у мережі Інтернет – 490 грн. (у 2021 р. – 395 грн.) [40].

Отже, в Україні триває зростання кількості безготівкових операцій, що пов'язано також з обов'язковим запровадженням з 1 серпня 2023 року РРО для низки учасників малого та середнього бізнесу та, як наслідок, сплеском зацікавленості технологією Tap to Phone. Ця технологія не є новітньою на українському ринку, оскільки перші згадки про впровадження Tap to Phone з'явилися ще у 2020 році. Проте, можливість використання смартфона як POS-терміналу та РРО одночасно, поєднана з інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом та простотою використання, стала справжнім виходом із ситуації для тисяч підприємців.

На сьогодні, згідно з дослідженням MasterCard, 19% українських бізнесів (кожен п'ятий підприємець) здійснюють продажі лише у безготівковій формі завдяки використанню POS-терміналів, банківських рахунків або цифрових сервісів.

Враховуючи тренд на збільшення фіскальної жорсткості, жодних сумнівів щодо подальшого зростання актуальності Tap to Phone для українців у 2024 році немає.

НБУ працює над упровадженням миттєвих платежів, що являють собою платіжні операції, що виконуються між рахунками користувачів протягом кількох секунд за допомогою зручних способів обміну реквізитами та ініціювання

платіжних операцій.

Запровадження миттєвих платежів сприятиме розвитку безготівкових розрахунків у країні, задоволенню потреб учасників ринку та користувачів, матиме позитивний вплив на рівень фінансової інклюзії. Водночас миттєві платежі стануть основою для подальшої трансформації фінансового ринку України. Зокрема, важливою є роль миттєвих платежів у розвитку відкритого банкінгу [41].

В Україні прикладом такої системи швидких платежів є система «Простір», яка базується на стандарті ISO 20022 та введено в експлуатацію Національним банком України. Ця система дозволяє клієнтам здійснювати швидкі платежі між різними банками, а також використовувати різні канали для проведення операцій.

На рис. 2.6 наведено систему миттєвих платежів.

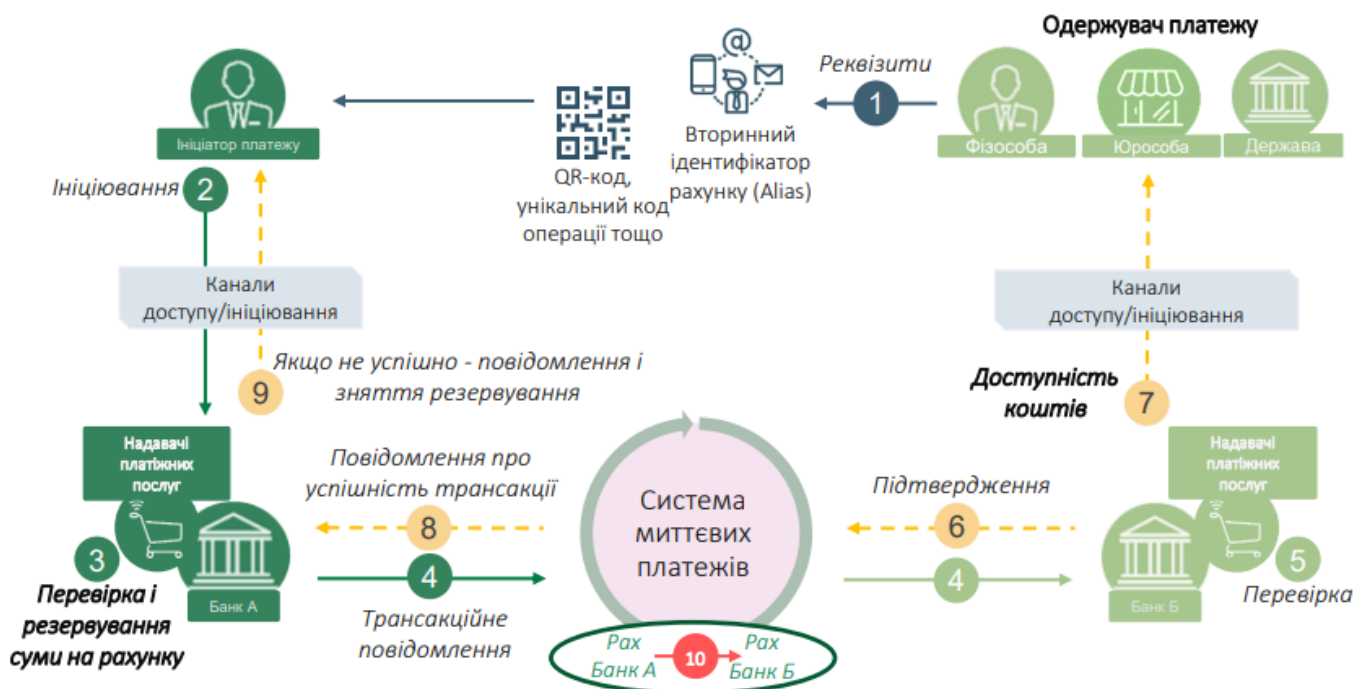

Рисунок 2.6 – Система миттєвих платежів. Модель для переказів та оплати за ініціацією платника

Джерело: [42]

Ключові особливості миттєвих платежів:

- здійснюються 24 години на добу, 365 днів на рік;
- виконуються на рахунок користувача будь-якого банку;

- миттєве сповіщення отримувача про зарахування коштів;
- миттєва доступність коштів отримувачу для використання;
- ініціювання платником з платіжного застосунку надавача платіжних послуг;
- обмін реквізитами за допомогою QR-коду, номеру мобільного телефону, адреси електронних поштових скриньок тощо [41].

Побудова миттєвих платежів в Україні відбувається на основі системи електронних платежів НБУ (СЕП), яка працює на базі міжнародного стандарту ISO 20022, та з використанням сучасних платіжних європейських схем Single Euro Payments Area (SEPA). Це спростить у майбутньому інтеграцію в платіжну екосистему Європейського Союзу та надасть українцям можливість здійснювати не лише внутрішньодержавні, але й транскордонні миттєві платежі [40].

Закон України «Про платіжні послуги» передбачає, зокрема, відкриття банками своїх API для інших надавачів нефінансових платіжних послуг з 1 серпня 2025 року. Тобто майже за рік банки мають надати можливість кожному учаснику ринку, який отримав дозвіл регулятора на надання послуги з ініціювання платіжної операції та/або надання відомостей з рахунків, підключатися до інтерфейсів банківських сервісів, з метою надання користувачам більш якісних, доступних та безпечних послуг [2].

Результати діяльності системі BankID НБУ у 2023 році наведено у додатку Г.

Так, за 2023 рік у Системі BankID НБУ здійснено 42,9 млн успішних електронних ідентифікацій. Це перевищило минулорічний показник на 31% або на 10,1 млн електронних ідентифікацій, що підтверджує зростання попиту на використання системи.

З 1 березня 2024 року набули чинності оновлені вимоги до здійснення банками-ідентифікаторами багатофакторної автентифікації користувача. Використання двох або більше факторів автентифікації, кожен із яких має належати до різних категорій (знання, володіння, притаманність) та бути незалежними один від одного, унеможливить їх одночасну компрометацію. Це

сприятиме посиленню захисту та мінімізації ризиків компрометації доступу до ідентифікаційних даних користувача та подальшого несанкціонованого ініціювання запиту на дистанційну ідентифікацію через систему [43].

Для ефективного та безпечного здійснення безготівкових розрахунків в Україні необхідно звернути увагу на аспекти, зазначені на рис. 2.7.

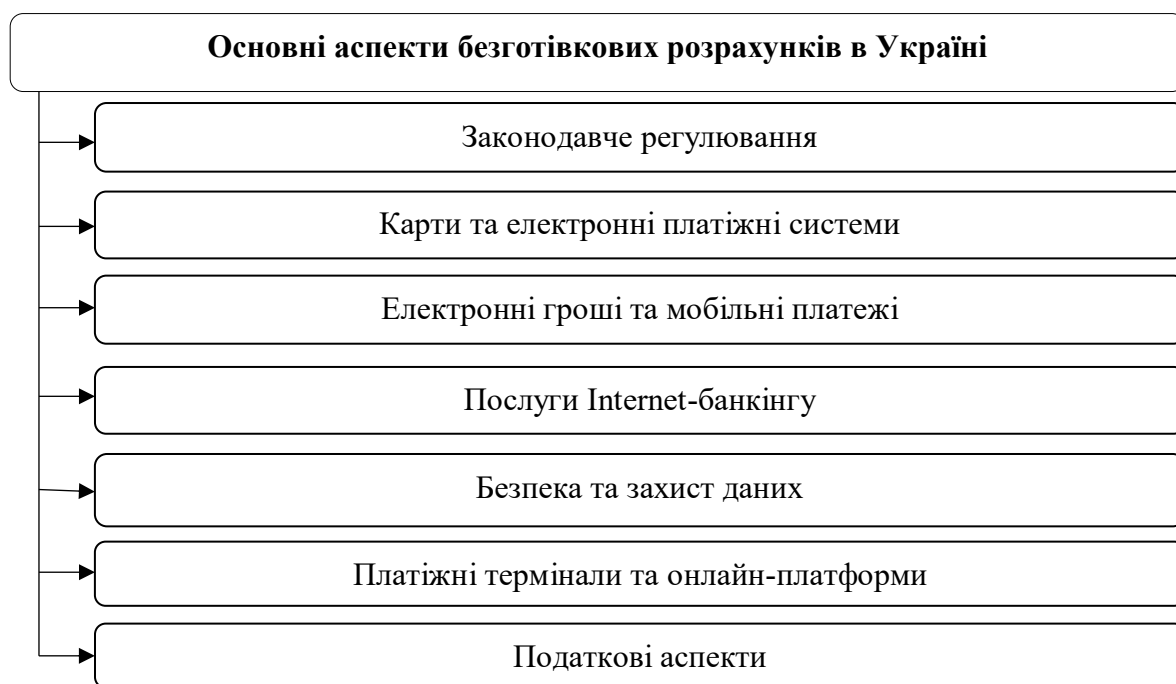

Рисунок 2.7 – Основні аспекти безготівкових розрахунків в Україні

Джерело: складено автором самостійно

Розглянемо зазначені на рис. 2.7 аспекти безготівкових розрахунків детальніше. Так, НБУ та іншими відповідальними органами визначено правила та стандарти для безготівкових розрахунків. Дієвим законодавством регулюється використання карток, мобільних платіжних систем, електронних грошей та інших безготівкових інструментів.

В Україні поширені пластикові банківські карти, такі як Visa та MasterCard, які використовуються для безготівкових оплат у країні та за кордоном. Також активно розвиваються національні платіжні системи, наприклад, Приват24, Monobank, які пропонують безготівкові рішення через мобільні додатки.

Окрім цього, зростає популярність електронних грошей, таких як LiqPay,

Google Pay, Apple Pay, які дозволяють здійснювати безготівкові розрахунки через смартфони та інші електронні пристрої.

Інтернет-банкінг дозволяє клієнтам здійснювати широкий спектр фінансових операцій в режимі онлайн, відкриваючи доступ до своїх банківських рахунків та послуг у будь-який зручний час та з будь-якого місця, де є доступ до Інтернету. До таких послуг відносять перегляд балансу, здійснення переказів, оплату рахунків, покупку продуктів та послуг онлайн, управління депозитами та інвестиціями тощо.

Забезпечення безпеки операцій важливим пріоритетом. Використовуються передові технології шифрування та двофакторна аутентифікація, щоб забезпечити надійний захист фінансових та особистих даних клієнтів. Технології шифрування дозволяють зашифровувати конфіденційну інформацію під час передачі через Інтернет, що робить її непридатною для несанкціонованого доступу.

Двофакторна аутентифікація використовує два різні методи перевірки особи, зазвичай щось, що користувач знає (наприклад, пароль), та щось, що він має (наприклад, код, який надсилається на мобільний телефон), що забезпечує ще вищий рівень захисту. Ці заходи допомагають забезпечити, що лише правомірні користувачі матимуть доступ до своїх фінансових ресурсів та особистих даних, зменшуючи ризик несанкціонованого доступу та шахрайства.

Платіжні термінали стали невід'ємною частиною повсякденного життя, надаючи зручний та доступний спосіб здійснення різноманітних фінансових операцій. Їх поширення дозволяє користувачам здійснювати різноманітні операції, такі як поповнення балансу мобільного телефону, оплата комунальних послуг, інтернету, кредитів, страхування тощо. Платіжні термінали забезпечують швидку та безпечну обробку операцій, дозволяючи клієнтам ефективно управляти своїми фінансами та зменшувати час, необхідний для здійснення платежів та інших фінансових операцій [43].

Безготівкові розрахунки вимагають точного дотримання податкових вимог та обов'язкової звітності. Кожна трансакція, що здійснюється електронним шляхом, підлягає обов'язковому врахуванню податкових норм та зобов'язань звітності перед

відповідними фіскальними органами.

Правильне виконання податкової звітності включає реєстрацію всіх безготівкових транзакцій, відображення податкових ставок та обов'язкове подання звітності про ці операції до відповідних податкових органів. Це важливо для забезпечення відповідності всім законодавчим вимогам та уникнення можливих санкцій або штрафів за порушення податкового законодавства. Такий підхід забезпечує прозорість та відкритість у фінансових операціях, сприяє дотриманню правил податкового законодавства та підтримує фінансову дисципліну як для підприємств, так і для фізичних осіб.

Отже, для ефективного та безпечного здійснення безготівкових розрахунків в Україні необхідно слідкувати за змінами в законодавстві та користуватися послугами надійних фінансових установ та платіжних систем.

2.3 Перспективи розвитку безготівкових розрахунків в світі

Зростання безготівкових платежів та зростаючий перехід до цифрових платежів створюють можливості по всьому світу для більш справедливого та сталого розвитку. Дійсно, методи безготівкової оплати відіграють вирішальну роль у забезпеченні більшого потенціалу доходу для мільйонів працівників та підприємців у всьому світі, спрощуючи та відкриваючи доступ до капіталу. Цей перехід до безготівкових платіжних рішень може суттєво сприяти досягненню низки цілей сталого розвитку, викладених Організацією Об'єднаних Націй у «Звіті про цілі сталого розвитку 2023: спеціальний випуск». Із 17 зазначених цілей, які ООН мають досягти країни до 2030 року, фінансова доступність зазначена принаймні у п'яти, включаючи скорочення бідності та нерівності, підтримку сталого та інклюзивного економічного зростання та надання можливостей розширення економічних прав та можливостей жінок [44].

Доступ до фінансування, послуг мобільних платежів та ощадних рахунків може допомогти покращити фінансове становище людей, дозволяючи їм більш ефективно та стійко керувати грошима.

Безготівкові послуги також дозволяють людям створювати записи про фінансову діяльність, які можна використовувати для доступу до фінансових послуг та кредитів. У міру розширення їхнього фінансового стану зростає і їхня економічна міць. Вони можуть придбати більше товарів та послуг та розпочати бізнес. Прийом безготівкових платежів також відкриває бізнес, нові можливості зростання [44].

Сьогодні очевидно, що цифрові платформи, включаючи рішення для безготівкових платежів, можуть бути демократизаційною силою у забезпеченні фінансової стійкості та розвитку.

Розглянемо чотири основні способи, якими безготівкові платежі змінюють світові економічні можливості.

1. Підключення малозабезпечених та незахищених груп населення до банківських продуктів

Групи з низькими доходами часто є жертвами шахрайської практики. Злочинці часто націлені на даний сегмент, оскільки вони розглядають цю групу населення, яка часто не має доступу до банківських послуг (або не охоплена банківськими послугами), як легку ціль для шахрайства. Наприклад, у деяких країнах працівник, який отримує зарплату готівкою, не має змоги звернутися за допомогою, якщо роботодавець обманює його через відсутність офіційного підтвердження його доходу. Крім шахрайства, ця система може ускладнити для працівника подання заяви на отримання додаткових кредитних ліній або фінансування понад його денний або щомісячний дохід.

Цифрові варіанти оплати рахунків та заощаджень можуть допомогти людям забезпечити справедливу оплату, а також створити фінансові звіти, які вони можуть використовувати для подання заявки на кредит, відкриття ощадних та інвестиційних рахунків, а також для придбання цінних та стабільних активів [45].

2. Допомога підприємцям у доступі до фінансових послуг. Представники малого бізнесу, які хочуть відкрити магазини, часто стикаються з труднощами, що пов'язано з низьким доходом або обмеженим кредитом, оскільки традиційні кредитори можуть побоюватися працювати з ними.

Але мобільні мікрофінансові та кредитні платформи можуть допомогти цим підприємцям отримати капітал та отримувати якісніший та стабільніший дохід для своїх сімей. Послуги, що включають додаткове навчання та підтримку, поряд із кредитуванням, можуть допомогти людям у створенні прибуткового та сталого бізнесу [45].

Для власників малого бізнесу доступ до фінансових послуг та освіти має вирішальне значення для прискорення економічної стійкості та зростання. Коли люди отримують контроль над своїми грошима та здатністю заробляти, вони стають більш стійкими до фінансових потрясінь, таких як економічний спад, який нещодавно був викликаний пандемією COVID-19 [44].

3. Надання продавцям нових можливостей. Для продавців стійке зростання також залежить від їхньої здатності приймати безготівкові платежі від клієнтів. Це особливо актуально сьогодні, коли безконтактні платежі, включаючи платіжні картки та цифрові гаманці, такі як Apple Pay, Google Pay та Samsung Pay, популярні як ніколи.

Останніми роками різко зросла кількість безконтактних транзакцій. Обсяг безконтактного продажу суттєво збільшився, тим часом, «Глобальне дослідження споживчих фінансових технологій 2022 року» показало, що, коли їм надається вибір, 51% споживачів воліють здійснювати платежі особисто, використовуючи безконтактний метод оплати, наприклад, торкнувшись своєї карти або смартфона. У тому ж опитуванні 62% споживачів заявили, що можливість безконтактної оплати була або дуже важливою, або критично важливою під час ухвалення рішення про використання послуги цифрових платежів [44].

Гарною новиною є те, що перехід на безконтактну технологію найчастіше виявляється простіше, ніж очікувалося. Функція Tap on Mobile, що дозволяє продавцям приймати платежі за допомогою будь-якого сертифікованого смартфона чи планшета, є ще одним економічно ефективним варіантом. Це повністю програмне рішення, що використовує чіп NFC, вже вбудований у більшість мобільних пристроїв. Жодного додаткового обладнання не потрібно купувати або керувати ним. Натомість продавці можуть швидко додати можливість

прийому карток на пристрій, який у них, ймовірно, вже є. Клієнт просто відкриває свій цифровий гаманець на своєму мобільному пристрої і торкається пристрою продавця, щоб завершити транзакцію. Використання Tap on Mobile неухильно зростає у всьому світі і може бути особливо корисним у країнах, що розвиваються [45].

4. Надання переваг споживачам у всьому світі. Цифрові платіжні послуги можуть надати споживачам та підприємствам на всіх економічних рівнях більш швидкі, зручні та прозорі способи управління своїми фінансами, оплати товарів та послуг та економії грошей.

Прискорене зростання використання цифрових гаманців, які в даний час є провідним методом оплати у світі як для електронної комерції, так і для транзакцій у точках продажу, багато в чому сприяло переходу на безготівкові методи. Хоча Китай є світовим лідером із впровадження цифрових гаманців, ширше використання цифрових гаманців також витісняє готівку в усьому світі, у тому числі в таких місцях, як Саудівська Аравія та В'єтнам. Однак у деяких країнах, зокрема в Індії та Таїланді, зростаючий попит на платежі в реальному часі з рахунку на рахунок в першу чергу призводить до скорочення готівки [44].

У всьому світі цифрові платежі в реальному часі зручніші, ніж готівка або чеки. Зокрема, Швеція, Данія та Нідерланди входять до десятки найбільших ринків платежів у реальному часі у світі. Загалом безготівкові підключені послуги можуть змінити якість життя, спрощуючи транзакції та підтримуючи більш інтегрований споживчий досвід. Крім того, розширення доступу до фінансових послуг відкриває можливості для збільшення заощаджень, побудови фінансової історії та кредитування, доступу до освіти та використання нових можливостей для кар'єри та бізнесу [45].

Коли справа доходить до сталого розвитку, безготівкові платежі можуть стати тією ниткою, яка пов'язує воєдино раніше розрізнені інновації.

У «Звіті про світові платежі 2023», підготовленим дослідницьким інститутом Cargemini, зазначено, що розширення інфраструктури цифрових платежів сприяє зростанню обсягу безготівкових транзакцій. У звіті показано, що

у міру того, як споживачі та підприємства впроваджують нові схеми цифрових платежів, це зростання прискориться до 2,3 трильйона дол. США до 2027 року, при цьому темпи зростання становитимуть 15% на рік.

На рис. 2.8 наведено фактичний та прогнозований обсяг безготівкових розрахунків у світі у 2022-2027 рр., згідно даних «Звіту про світові платежі 2023».

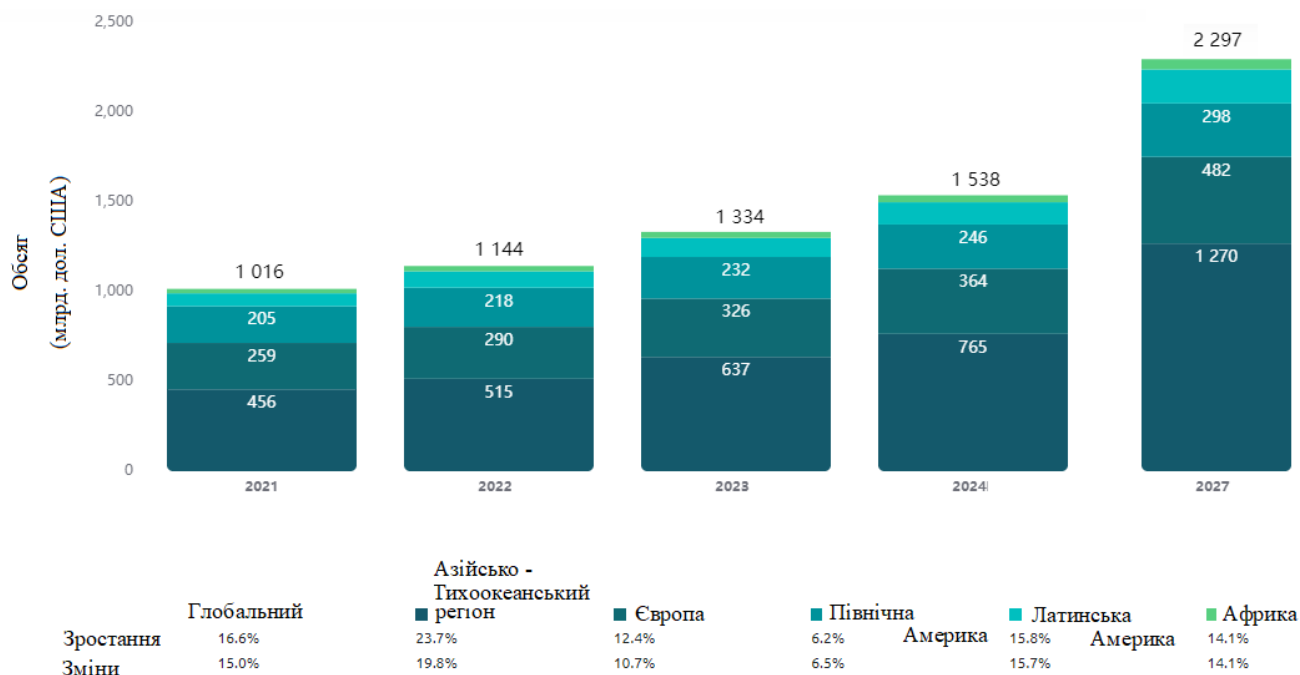

Рисунок 2.8 – Фактичний та прогнозований обсяг безготівкових розрахунків у світі у 2022-2027 рр.

Джерело: [46]

З даних рис. 2.8 видно, що обсяг безготівкових розрахунків по світу з 2021 по 2027 рр. суттєво збільшиться. Найбільше зростання можна буде спостерігати у країнах Азійсько - Тихоокеанського регіону, обсяг збільшиться на 814 млрд. дол. США, тобто на 19,8%. Найменше зростання буде у країнах північної Америки – лише 6,5% за 2020-2027 рр.

Розширювана інфраструктура цифрових платежів, регулювання та відкритий банкінг швидко змінюють способи оплати товарів та послуг клієнтами та підприємствами. Згідно зі звітом, до 2027 року нові способи оплати (миттєві платежі, електронні гроші, цифрові гаманці, платежі з рахунку на рахунок та платежі за QR-кодом) складуть приблизно 30% від загального обсягу, а обсяги при

традиційних безготівкових платежах (чеки, прямий дебет, картки та кредитові перекази) впали приблизно до 70% загального обсягу безготівкових транзакцій.

У звіті показано, що більше половини корпоративних клієнтів вважають, що зростаюча глобалізація торгівлі і збої в ланцюжках поставок, що продовжуються, стимулюють попит на ефективні та дієві послуги з управління грошовими коштами (CMS). Ще третина заявила, що ризики, що розвиваються (геополітика і кібербезпека) зробили CMS критично важливим, а майже 30% відзначають зростання інфляції, що викликає у них зростаючу потребу в більш ефективному управлінні грошовими коштами [46].

У той час як корпорації долають перешкоди в економіці, поточні пропозиції CMS значною мірою відстають від транснаціональних корпорацій, незважаючи на те, що в середньому вони мають понад 27 банківських відносин для задоволення потреб казначейства.

Понад 70% керівників підприємств заявили, що стикаються з проблемами, пов'язаними з недбалістю, поганою оцінкою кредитного ризику, а також затримкою чи дублюванням обробки платежів. Проте рішення очевидне: приблизно двоє з трьох (63%) керівників платіжних систем називають застарілі інфраструктурні бар'єри найбільшою перешкодою на шляху забезпечення ефективної CMS.

Поточна модель роботи з послугами з управління готівкою потребує капітального перегляду. Корпоративні керівники відчують тиск через зростаючу неефективність у тривалих циклах конвертації готівки». Зі звіту ясно, що надійна цифрова основа — це шлях до оптимізації ланцюжка створення вартості. Спрощуючи притаманну складність власних операційних та ІТ-моделей, банки та платіжні компанії можуть підвищити продуктивність і ефективність управління потребами клієнтів.

Нові платіжні рішення та ключові галузеві ініціативи сприяють зростанню цифрових платежів серед підприємств. Очікування також змінюються, оскільки у 2023 році 63% корпоративних клієнтів вимагали від своїх банків роздрібних платежів [45].

Платіжний сектор знаходиться в авангарді переходу на цифрові технології,

проте за це доводиться платити за дотримання місцевих, регіональних та міжнародних правил (включаючи ISO20022 та глобальні платіжні ініціативи SWIFT), що залишає обмежений простір для інвестицій у майбутні інновації.

Керівники платіжних систем зазначають, що майже 80% традиційних джерел доходів від платежів зазнають стресу, і постачальникам послуг необхідно перебалансувати свою увагу між роздрібними та комерційними платежами. У світі понад 50% керівників платіжних систем вважають, що комерційні платежі пропонують більший потенціал прибутку, ніж роздрібні платежі [46].

Комплексна цифрова трансформація у банківських транзакціях вимагає прихильності зверху донизу, послідовного планування та єдиної мети структурних реформ. 67% керівників банків визнали, що стратегічне партнерство із корпоративними клієнтами знижує загрозу відмови від посередництва з боку FinTech та PayTech; та 57% керівників платіжних систем заявили, що завдяки цим відносинам стратегічні банківські партнери отримують більше можливостей для перехресного та додаткового продажу.

Для розвитку стратегічних відносин із корпоративними клієнтами в галузі управління грошовими коштами у звіті пропонується банкам та платіжним компаніям трирівневу стратегію:

- спростити бек-офіс, щоб забезпечити інновації та гнучкість;
- працювати з платформами, щоб підвищити ефективність управління грошима;
- взаємодіяти з корпоративними клієнтами як зі стратегічними партнерами, а не як із постачальниками послуг [47].

Отже, виходячи з розглянутих аспектів, необхідно виділити перспективні напрями розвитку безготівкових розрахунків в світі (рис. 2.9).

Рисунок 2.9 – Перспективні напрями розвитку безготівкових розрахунків в світі

Джерело: складено автором самостійно

Усі зазначені перспективи розвитку безготівкових розрахунків у світі свідчать про те, що цей сектор продовжуватиме активно розвиватися і еволюціонувати в майбутньому. За умови постійного вдосконалення технологій,

зростання кібербезпеки та розширення доступу до фінансових послуг, безготівкові платежі можуть стати ще більш зручними, ефективними та доступними для користувачів по всьому світу. Такий розвиток сприятиме збільшенню економічної активності, підвищенню фінансового аспекту та покращенню якості життя в цілому.

Отже, у другому розділі роботи розглянуто зарубіжну практику здійснення безготівкових розрахунків; виділено особливості здійснення безготівкових розрахунків в Україні, а також визначено перспективні напрями розвитку безготівкових розрахунків в світі.

ВИСНОВКИ

Виконавши кваліфікаційну бакалаврську роботу на тему: «Особливості безготівкових розрахунків на світових ринках», можна зробити наступні висновки:

1. Проаналізовано законодавче визначення та точки зору вчених щодо сутності безготівкових розрахунків. Запропоновано власне визначення дефініції «безготівкові розрахунки» – це розрахунки, які відбуваються за допомогою різноманітних електронних систем оплати, без прямого використання готівки під час оплати товарів та послуг.

Виділено види безготівкових розрахунків. Охарактеризовано механізм здійснення безготівкових розрахунків. Ключовими елементами механізму є автентифікація учасників, безпека та шифрування інформації, що передається, і забезпечення правильності та точності операцій.

2. Охарактеризовано класифікаційні ознаки безготівкових розрахунків. Визначено, що для здійснення розрахунків у процесі діяльності підприємств застосовуються різні форми розрахунків. Під час здійснення безготівкових розрахункових операцій в установах банків використовуються платіжні інструменти у формі: меморіального ордера; платіжного доручення; платіжної вимоги-доручення; платіжної вимоги; розрахункового чека; акредитива; векселя; платіжної картки.

Зазначено, що організація безготівкового платіжного обороту за рахунками базується на принципах.

3. Виділено переваги та недоліки безготівкових розрахунків. До недоліків віднесено: потенційні загрози безпеки; залежність від технологій; потреба у стабільному зв'язку; комісійні витрати; приватність і відслідковування.

До переваг віднесено: зручність у використанні; швидкість проведення платежів; гнучкість; відстеження історії транзакцій; підвищений рівень безпеки; нижчі витрати для бізнесу; контроль руху коштів; безперервний кругообіг коштів; відсутність обмежень в умовах війни; зниження обсягів тіньової економіки та декриміналізація.

4. Розглянуто країни, у діяльності яких головну роль відіграють готівкові та безготівкові розрахунки. найбільш залежних від готівки у 2022 році були Марокко, Єгипет, Кенія, Нігерія та Філіппіни.

Серед країн Європи Болгарія є залежною від коштів. Румунія посідає друге місце після Болгарії. На третьому місці йде Греція.

Серед країн Європи найближчих до повністю безготівкових розрахунків, перше місце посідає Норвегія. Готівка становить лише 2% всіх платежів у Норвегії. Фінляндія займала у 2022 році друге місце. Нова Зеландія займала 3 місце.

На даний момент у світі діють понад 20 систем швидких платежів: Faster Payments (2008 р., Великобританія), SWISH (2012 р., Швеція), HOFINET (2001 р., Південна Корея), TIPS (2018 р., Європейський Союз), IBPS (2010 р., Китай), IMPS (2010 г., Індія), SPEI (2004 р., Мексика).

5. Встановлено, що найбільшу частку операцій у IV кварталі 2023 року становили розрахунки з використанням платіжних терміналів – 71,8%, на другому місці операції з оплати товарів у мережі Інтернет, частка яких становила 14,3%, а на третьому місці перекази з картки на картку – 8,9%. Найбільша сума операцій становила 451,0 млрд. грн. та була отримана з використанням платіжних терміналів, тоді як у I кварталі 2023 року найбільша сума операцій була від переказів з картки на картку.

Виділено основні аспекти безготівкових розрахунків в Україні: законодавче регулювання; карти та електронні платіжні системи; електронні гроші та мобільні платежі; послуги internet-банкінгу; безпека та захист даних; платіжні термінали та онлайн-платформи; податкові аспекти.

6. Для розвитку стратегічних відносин із корпоративними клієнтами в галузі управління грошовими коштами запропоновано банкам та платіжним компаніям трирівневу стратегію: спростити бек-офіс, щоб забезпечити інновації та гнучкість; працювати з платформами, щоб підвищити ефективність управління грошима; взаємодіяти з корпоративними клієнтами як зі стратегічними партнерами, а не як із постачальниками послуг.

Виділено чотири основні способи, якими безготівкові платежі змінюють

світові економічні можливості: підключення малозабезпечених та незахищених груп населення до банківських продуктів; Допомога підприємцям у доступі до фінансових послуг; надання продавцям нових можливостей; надання переваг споживачам у всьому світі.

Виділено основні перспективні напрями розвитку безготівкових розрахунків: посилення безконтактних технологій, таких як NFC, для швидких та зручних платежів; впровадження інноваційних технологій, таких як блокчейн, для забезпечення безпеки та ефективності платіжних систем; подальше зменшення використання готівки через зручність та швидкість безготівкових рішень; інтеграція нових технологій із штучним інтелектом та аналітикою для покращення персоналізації платіжних послуг; підтримка розвитку безготівкових розрахунків на рівні держав та міжнародних організацій шляхом створення сприятливого правового середовища та регулювання тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Obrót bezgotówkowy w Polsce. Redakcja: Żukowska H., Żukowski M. Wydawnictwo KUL Lublin. 2013, 467 p.
2. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 13.12.2023).
3. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг: Постанова Національного банку України; Інструкція від 29.07.2022 № 163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0163500-22#Text> (дата звернення: 18.12.2023).
4. НБУ. Безготівкові розрахунки. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/nocash> (дата звернення: 14.12.2023).
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.12.2023).
6. Табачук Г. П. Фінансовий облік у банках : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2010. 424 с.
7. Фінанси підприємств: Методичні вказівки та завдання для самост.вивч.дисципліни / Л.П.Довгань, О.П.Дуксенко. К.: МАУП, 2006. 192с.
8. Damen A. Cashless Payments: Pros, Cons, How to Accept Them, 8 Types. 2023. URL: <https://monei.com> (дата звернення: 11.12.2023).
9. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа : підруч. К. : Знання, 2008. 564 с.
10. Садовська І. Б. Бухгалтерський облік: навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 688 с.
11. Storm A. The Future of Cashless Payments [+ How to Get Ready With Affordable Tools]. 2022. URL: <https://hubspot.com> (дата звернення: 22.12.2023).
12. Лебедик Г. В. Стан та перспективи організації безготівкових розрахунків в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 22. С. 166-171
13. Василенко О. П. Форми та способи безготівкових розрахунків. URL:

<http://banking.uabs.sumdu.edu.ua/images/department/banking/discip/BankivskiOperacii/btp/tl12.pdf> (дата звернення: 19.12.2023).

14. Колодізєв О. М. Гроші і кредит: підручник. К. : Знання, 2010. 615 с.
15. Лісничка Т. В. Особливості класифікації розрахункових операцій підприємств. *Управління розвитком*. 2014. №15. С.63-66
16. Бедринець М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств. навч. посіб. Центр учбової літератури, 2018. 292 с.
17. Фінанси підприємств: навчальний посібник / [Ситник Н. С., Смолінська С.Д., Ясіновська І.Ф.]; Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 402 с.
18. Кривенко Ю.В. Щодо видів безготівкових розрахунків. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15340/Кривенко%20Ю.В.%2C%20Адаховська%20Н.С..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 14.12.2023).
19. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник /. А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк, С.О. Булгакова та ін. К.: КНЕУ, 2008. 552 с.
20. Мартишук А. Які зміни чекають на фінринок після запуску відкритого банкінгу: деталі від НБУ. URL: <https://psm7.com/uk/analytics/kakie-izmeneniya-zhdut-finrynok-posle-zapuska-otkrytogo-bankinga-detali-ot-nbu.html> (дата звернення: 22.02.2024).
21. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика : Навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2010. 344 с.
22. Пасічник І.В., Лозовий С.В., В'язовий С.М. Новітні форми безготівкових розрахунків у контексті підвищення конкурентоспроможності банків. *Гроші, фінанси, кредит*. 2019. Вип. 37. С. 637-642.
23. Чкан І. О. Безготівкові розрахунки – сучасний спосіб оплати. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2014. Вип. 27. С. 121–124.
24. Матвєєв В.В., Гайдаржийська О.М., Задорожна А.В. Дослідження теоретичних аспектів організації та здійснення безготівкових розрахунків. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 863–866.
25. Федосюк Ю. Фінтех у 2024 році: чого чекати. Основні тренди в галузі

фінтеху в Україні та світі. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/4/708359/> (дата звернення: 27.03.2024).

26. Шуть Д. Як змінився фінриннок України на початок 2024 року. URL: <https://psm7.com/uk/company/nbu/kak-izmenilsya-finrynok-ukrainy-na-nachalo-2024-goda-nbu.html> (дата звернення: 27.03.2024).

27. Wright I. The Countries Most Reliant on Cash In 2022. URL: <https://merchantmachine.co.uk/the-countries-most-reliant-on-cash-in-2022/> (дата звернення: 12.03.2024).

28. Global digital transaction volumes set to reach 1.3 trillion in 2023: Report. URL: <https://ciosea.economictimes.indiatimes.com/news/corporate/global-digital-transaction-volumes-set-to-reach-1-3-trillion-in-2023-report/103744100> (дата звернення: 04.03.2024).

29. Research, part of S&P Global Market Intelligence. 2022 Global Consumer Fintech Survey: Key Findings. Custom survey commissioned by Discover, July 2022.

30. Payments. Cashless payments: Advantages and opportunities. URL: <https://stripe.com/resources/more/cashless-payments> (дата звернення: 11.03.2024).

31. Payments. Overview of the latest changes to girocard and Maestro. URL: <https://stripe.com/resources/more/girocard-maestro-changes> (дата звернення: 18.01.2024).

32. Girocard explained. Payments. URL: <https://stripe.com/resources/more/girocard#:~:text=The%20girocard%20is%20the%20debit,for%20transactions%20without%20using%20cash.> (дата звернення: 18.01.2024).

33. G20 Roadmap for Enhancing Cross-border Payments. Consolidated progress report for 2023. URL: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P091023-2.pdf>. 29 P. (дата звернення: 22.12.2023).

34. Бондаренко Р. 5 кроків до cashless України. 2022. URL: <https://blog.liga.net/user/rbondarenko/article/46413> (дата звернення: 02.12.2023).

35. НБУ. Фінансовий ринок у цифрах. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ugrudni-na-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug-zyavilosya-dva-novih-gravtsi-53-->

[zalishili-rinok](#) (дата звернення: 21.03.2024).

36. НБУ. Платіжна інфраструктура України та види платіжних карток. 4 квартал. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/platijna-infrastruktura-ta-platijni-kartki-iv-kvartal-2023-roku> (дата звернення: 25.01.2024).

37. НБУ. Другий рік повномасштабної війни: обсяги безготівкових розрахунків зростають. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/drugiy-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-obsyagi-bezgotivkovih-rozrahunkiv-zrostayut> (дата звернення: 18.03.2024).

38. НБУ. Розподіл безготівкових операцій з використанням платіжних карток у 3 кварталі 2023 року. Розподіл III кв. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rozpodil-bezgotivkovih-operatsiy-z-vikoristannyam-platijnih-kartok-iii-kvartal-2023-roku> (дата звернення: 19.02.2024).

39. НБУ. Розподіл безготівкових операцій з використанням платіжних карток у 3 кварталі 2023 року. Розподіл 4 кв. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rozpodil-bezgotivkovih-operatsiy-z-vikoristannyam-platijnih-kartok-iv-kvartal-2023-roku> (дата звернення: 27.03.2024).

40. НБУ. СЕП у 2023 році: безперебійні платежі та ефективний розвиток. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/sep-u-2023-rotsi-bezperebiyni-plateji-ta-efektivniy-rozvitok> (дата звернення: 18.01.2024).

41. НБУ. Миттєві платежі. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/ips> (дата звернення: 27.03.2024).

42. Поддєрьогін А. Влучно та швидко! «Instant payments» доповідь НБУ на XXI конференції ЄМА 20 травня 2021 року. 2021. Київ. 13 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Presentation_NBU_XXI_EMA_conference_pr_2021-05-20.pdf?v=6 (дата звернення: 27.03.2024).

43. НБУ. У 2023 році кількість ідентифікацій в Системі BankID НБУ зросла на третину. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-2023-rotsi-kilkist-identifikatsiy-v-sistemi-bankid-nbu-zroslo-na-tretinu> (дата звернення: 18.01.2024).

44. Discover global net work. Cashless Payments: Redefining Global Economic Opportunity & Promoting Sustainable Development Goals. URL:

<https://insights.discoverglobalnetwork.com/insights/cashless-payments-promote-equity-and-sustainable-development> (дата звернення: 04.03.2024).

45. United Nations, «The Sustainable Development Goals Report 2023: Special edition» Viewed 4. 2023.

46. World payments report 2023. URL: https://www-capgemini-com.translate.goog/insights/research-library/world-payments-report/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 23.03.2024).

47. Global non-cash transactions to reach 2.3 trillion by 2027, says Capgemini report. URL: <https://dig.watch/updates/global-non-cash-transactions-to-reach-2-3-trillion-by-2027-says-capgemini-report#:~:text=The%20Capgemini%20Research%20Institute%27s%20World,to%202.3%20trillion%20by%202027>. (дата звернення: 04.03.2024).

ДОДАТКИ

The world's top 20 countries reliant on cash in 2022

Rank	Country	People with internet access	Credit card owners	No. of ATMs (per 100,000 adults)	Cash-based payments	Unbanked population
1	 Morocco	84%	0.2%	29	74%	71%
2	 Egypt	72%	3%	22	60%	67%
3	 Kenya	30%	6%	7	40%	44%
4	 Nigeria	36%	3%	16	23%	61%
5	 Philippines	50%	2%	30	24%	65%
6	 Bulgaria	70%	14%	91	74%	28%
7	 Peru	65%	12%	124	14%	57%
8	 Vietnam	70%	4%	26	28%	69%
9	 Indonesia	54%	2%	52	15%	51%
10	 Kazakhstan	86%	20%	96	50%	41%
11	 Mexico	72%	10%	62	8%	63%
12	 Greece	78%	12%	64	11%	54%
13	 Colombia	70%	14%	41	8%	20%
14	 India	43%	3%	22	9%	42%
15	 Romania	78%	9%	63	9%	31%
16	 South Africa	78%	10%	59	15%	16%
17	 Russia	85%	20%	112	5%	24%
18	 Brazil	81%	27%	165	19%	30%
19	 Czech Republic	81%	81%	97	81%	81%

Рисунок 1 – Список 20 країн, найбільш залежних від готівки у 2022 році

Джерело: [27]

The top 10 European countries reliant on cash in 2022

Rank	Country	People with internet access	Credit card owners	No. of ATMs (per 100,000 adults)	Cash-based payments	Unbanked population
1	 Bulgaria	70%	14%	91	74	28
2	 Romania	78%	12%	63	9	42
3	 Greece	78%	12%	64	54	14
4	 Ukraine	75%	27%	94	2	37
5	 Portugal	78%	34%	165	13	8
6	 Czech Republic	81%	25%	57	36	19
7	 Hungary	85%	13%	60	6	25
8	 Slovakia	90%	22%	63	32	16
9	 Poland	83%	17%	68	5	13
10	 Italy	70%	43%	90	4	5

Рисунок 2 – Список 10 країн, найбільш залежних від готівки у 2022 році

Джерело: [27]

The top 10 European countries closest to a cashless society

Rank	Country	People with internet access	Credit card owners	No. of ATMs (per 100,000 adults)	Cash-based payments	Unbanked population
1	 Norway	97%	71%	32	2%	0%
2	 Finland	92%	63%	37	2%	0%
3	 New Zealand	92%	61%	54	2%	1%
4	 Hong Kong	92%	65%	52	4%	5%
5	 Sweden	95%	45%	28	1%	0%
6	 Denmark	97%	45%	43	1%	0%
7	 Switzerland	94%	66%	94	2%	2%
8	 UK	95%	65%	99	1%	3%
9	 Singapore	92%	49%	54	1%	2%
10	 Netherlands	91%	39%	36	4%	0%

Рисунок 3 – Список 10 країн, незалежних від готівки у 2022 році

Джерело: [27]

Рисунок 4 – Результати діяльності системи BankID НБУ у 2023 році

Джерело: [43]

Ім'я користувача:

Міжнародної торгівлі і маркетингу Сандул
Марія

Дата перевірки:

13.05.2024 20:36:37 EEST

Дата звіту:

14.05.2024 12:45:42 EEST

ID перевірки:

1016247597

Тип перевірки:

Doc vs Internet + Library

ID користувача:

100005724

Назва документа: Герасименко Ю.І. Особливості безготівкових розрахунків на світових ринках

Кількість сторінок: **52** Кількість слів: **10321** Кількість символів: **80144** Розмір файлу: **1.12 MB** ID файлу: **1016032771**

15.7%

Схожість

Найбільша схожість: **1.61%** з Інтернет-джерелом (<https://storm.bank.gov.ua/ua/payments/ips>)

14.9% Джерела з Інтернету

533

Сторінка **54**

8.3% Джерела з Бібліотеки

289

Сторінка **58**

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0%

Вилучень

Немає вилучених джерел